

Neutralitet i juridisk forskning

Christian Dahlman

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2025

eISBN: 9789190023099

ISBN: 9144028407 (originalutgåva i tryck)

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.321>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Neutralitet i juridisk forskning

CHRISTIAN DAHLMAN

Studentlitteratur

KOPIERINGSFÖRBUD

Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt. Kopiering, utöver lärares rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt BONUS-Presskopias avtal, är förbjuden. Sådant avtal tecknas mellan upphovsrätsorganisationer och huvudman för utbildningsanordnare t.ex. kommuner/universitet. För information om avtalet hänvisas till utbildningsanordnarens huvudman eller BONUS-Presskopia.

Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlagga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

Denna trycksak är miljöanpassad, både när det gäller papper och tryckprocess.

Art. nr 32776

ISBN 13: 978-91-44-02840-8

ISBN 10: 91-44-02840-7

© Författaren och Studentlitteratur 2006

Omslagslayout: AB Typoform

Upplaga: 1:1

Printed in Denmark by
Narayana Press 2006

Innehåll

FÖRORD 4

1 DEBATTEN OM NEUTRALITETSIDEALET 5

2 RÄTTSVETENSKAPENS AUKTORITET 27

3 NEUTRALITET 39

4 KAN MAN VARA NEUTRAL? 59

5 HUR NEUTRAL SKALL MAN VARA? 81

LITTERATUR 91

Förord

Detta är en liten bok som har tagit lång tid att skriva. Allt som jag har ägnat mig åt som forskare under de senaste tio åren har på ett eller annat sätt varit förstudier till den här skriften, och jag har därför många att tacka för värdefull kritik och inspirerande uppslag.

Jag står i första hand i tacksamhetsskuld till Lars Lindahl, Wlodek Rabinowicz, David Reidhav och Lena Wahlberg, men jag vill också tacka Gunnar Bergholtz, Brian Berry, Uta Bindreiter, Roberta Colonna Dahlman, Dan Egonsson, Håkan Gustafsson, Jenny Julén Votinius, Sverker Jönsson, Per Norberg, Aleksander Peczenik, Salomon Schulman, Torben Spaak, Eva-Maria Svensson, Ola Svensson, Sacharias Votinius och Peter Westberg.

Jag vill även tacka Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser, som har finansierat mitt forskningsprojekt och bekostat tryckningen.

Boken tillägnas min dotter Annika och hennes lillebror Nicholas Montgomery.

Gallipoli, 15 juni 2006

Christian Dahlman

1 Debatten om neutralitetsidealet

Den här boken handlar om värdeneutralitet som forskningsideal inom rättsvetenskapen. Enligt neutralitetsidealet skall en rättsvetenskaplig framställning vara opåverkad av forskarens politiska och moraliska värderingar. Det sätt på vilket framställningen behandlar den fråga som uppställts till behandling får inte spegla forskarens egna värderingar. Detta ideal ger upphov till två frågor.

1. Är neutralitet möjligt?
2. Är neutralitet önskvärt?

Det är dessa båda frågor som kommer att behandlas i denna undersökning. De som förespråkar neutralitetsidealet besvarar båda frågorna jakande. Det går att uppnå en hög grad av neutralitet om man anstränger sig, och man bör sträva efter att vara så neutral som möjligt. De som motsätter sig neutralitetsidealet svarar nej på minst en av frågorna. Neutralitetsidealet förutsätter att man svarar ja på båda frågorna, och man kan således motsätta sig detta ideal på två grunder. Man kan hävda att det inte går att vara neutral och man kan hävda att även om det går att vara neutral så är det i vart fall inte önskvärt. Enligt den första invändningen är det lönlöst att sträva efter neutralitet. En rättsvetenskaplig framställning kommer alltid vara så präglad av författarens värderingar att varje anspråk på neutralitet blir ett bedrägeri. Enligt den andra invändningen finns det saker som är mer värdefulla än neutralitet. Forskaren skall dra sitt strå till stacken för skapandet av ett gott och rättvist samhälle, och det medför att forskaren ibland måste tumma på neutraliteten. Den som är maximalt neutral kan inte kämpa på bästa sätt för rättvisan. Här blottas en underliggande oenighet om forskarens roll i samhället och förhållandet mellan vetenskap och politik. De som förespråkar neutralitetsidealet anser att forskaren skall vara en neutral observatör. Rättsvetenskapens värde ligger i en neutral framställning som analyserar motstående rättspolitiska skäl på ett allsidigt och balanserat sätt. Vissa neutralitetsförespråkare accepterar att forskaren uttrycker sin personliga åsikt, men det får aldrig ske på ett sätt som undergräver neutraliteten i övrigt.

För egen del anser jag att neutralitetsidealet bör eftersträvas. Jag anser att en hög grad av neutralitet kan uppnås. Och jag anser, att när det handlar om vetenskap, så är neutralitet mer värdefullt än politiskt engagemang. Den kritik som har framförts mot neutralitetsidealet har visserligen sina poänger, men, som vi kommer att se i den här undersökningen, är den inte så förödande att neutralitetsidealet bör överges.

I den allmänna debatten ser man ofta att motsättningen om neutralitetsidealet beskrivs som en strid mellan objektivism och relativism.¹ De som förespråkar neutralitetsidealet kallas för objektivister, medan deras motståndare kallas relativister. Detta språkbruk är vilseledande och kommer därför inte användas i denna bok. För det första är det överdrivet att tala om objektivism. De som förespråkar neutralitetsidealet hävdar inte att hundra procentig neutralitet går att uppnå.² De hävdar att det går att uppnå en så hög grad av neutralitet, att det finns anledning att ha neutralitet som ett ideal inom vetenskapen. En jämförelse kan göras med hygien inom sjukvården.³ Det går inte att göra sjukhus hundra procentigt sterila, men det går att uppnå en så hög grad av sterilitet att hygien bör vara ett ideal. För det andra är det missvisande att ställa neutralitetsidealet i motsats till relativism. Neutralitetsidealet innebär inte att en vetenskaplig framställning skall vara förutsättningslöst neutral. Som vi kommer att se i den här undersökningen innebär neutralitetsidealet att en vetenskaplig framställning skall vara neutral i förhållande till vissa givna förutsättningar. Det krav på allsidighet som följer med neutralitetsidealet är exempelvis begränsat, så att en bild av skälen till en viss rättslig reglering inte måste ange varje tänkbart skäl, utan bara de skäl som finns i rättskällorna. Den neutralitet som det handlar om är således en relativ neutralitet. Som vi kommer att se är det mer rättvisande att tala om neutralitetsidealets kunskapssyn som en *svag relativism*, i motsats

1 Se t.ex. Bernstein *Bortom objektivism och relativism* s. 26 ff.

2 Se t.ex. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 425.

3 Liknelsen är tagen från Forsman *Vetenskap och moral* s. 43.

till en *stark relativism* som hävdar att det inte går att uppnå någon form av neutralitet över huvud taget.

Det relativistiska inslaget i neutralitetsidealet kommer att behandlas utförligt i den fortsatta framställningen. En viktig distinktion bör emellertid göras redan nu. En vetenskaplig framställning innehåller en frågeställning och ett försök att besvara den uppställda frågeställningen, och neutralitetsidealet riktar sig inte mot frågeställningen, utan enbart mot svaret. Dess metod kräver att frågan besvaras på ett neutralt sätt, men det finns inget krav på att frågan i sig är neutral. Den vetenskapliga framställningen skall vara neutral relativt frågan. Skälet till detta är uppenbart. Det finns inga neutrala frågor. Vad vetenskapen skall ägna sig åt är politiskt kontroversiellt, och den som väljer att göra en viss fråga till föremål för sin forskning, i stället för en annan fråga, är inte neutral. Man skulle till och med kunna säga, att den som över huvud taget väljer att ikläda sig forskarens roll i en viss rättsordning inte längre förhåller sig helt neutral till den rådande ordningen.⁴

Neutralitetsidealet kritiserar ibland med argumentet att vetenskapliga undersökningar inte gärna kan vara neutrala, eftersom de är partiska redan i frågeställningen.⁵ På denna punkt blir kritiken ett slag i luften. Vad neutralitetsidealet föreskriver, är att en vetenskaplig framställning skall vara neutral givet den frågeställning som den gör anspråk på att besvara. Om man vill kritisera neutralitetsidealet är det alltså detta man skall ifrågasätta. Kritiken måste rikta sig mot möjligheten att besvara en given frågeställning på ett neutralt sätt. Låt oss belysa detta med ett exempel. Anta att en forskare skriver en vetenskaplig artikel som undersöker sambandet mellan invandring och kriminalitet. Även om forskaren vinnlägger sig om att göra detta på ett neutralt sätt kan vederbörande inte räkna med att uppfattas som neutral. Hur neutral forskaren än är i besvarandet av den uppställda frågeställningen kommer valet

4 Jfr. Lauridsen *Studier i retspolitisk argumentation* s. 343.

5 Se t.ex. Agell "Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen" s. 254 not 21.

av frågeställning uppfattas som kontroversiellt. Varför har just detta samband undersökts? Och varför har forskaren valt att inte undersöka sambandet mellan arbetslöshet och kriminalitet, eller sambandet mellan kriminalpolitik och kriminalitet? Dessa frågor är utan tvekan befogade, men man skall ha klart för sig att de inte uttrycker en metodologisk kritik, utan en forskningspolitisk kritik. Forskaren kritiseras för sitt ämnesval, inte för sitt sätt att genomföra undersökningen. Man måste skilja på metod och forskningspolitik.⁶ Metod handlar om hur man skall gå till väga när man försöker besvara en given frågeställning. Forskningspolitik handlar om vad vi skall forska om. Forskningspolitik är självfallet något mycket viktigt, men det är inte ämnet för denna undersökning. Den här undersökningen handlar om vetenskaplig metod.

En annan sak, som bör uppmärksammas på ett tidigt stadium, är förhållandet mellan neutralitet och ideologikritik. Man hör inte sällan att forskning enligt neutralitetsidealet sätts i motsats till forskning som på ideologikritiskt vis uppmärksammar att en viss grups intressen saknas bland de intressen som vägs mot varandra i rätten. Den som ägnar sig åt det ena kan inte ägna sig åt det andra.⁷ Som vi kommer att se i den här undersökningen är denna motsatsbild överdriven. Ideologikritik förknippas ofta med en starkt relativistisk kunskapsfilosofi som hävdar att fakta och värderingar inte kan separeras, och denna kunskapsfilosofi står i motsats till den kunskapsfilosofi som neutralitetsidealet bygger på. Men det finns ingen motsättning mellan neutralitetsidealet och ett vetenskapsideal som säger att forskaren bör vara kritisk till den rådande ordningen och undersöka om rätten försummar att ta hänsyn till vissa samhällsgruppers intressen. En sådan ideologikritisk frågeställning bör snarast uppfattas som ett komplement till neutralitetsidealet. En beskrivning måste vara begränsad för att ha en chans att vara någorlunda neutral, och den ideologikritiska frågeställningen tillför en problema-

6 Jfr. Harding *The Science Question in Feminism* s. 25.

7 Se t.ex. Christensen "Ideologikritik contra dogmatik" s. 60.

tisering av vad som har avgränsats bort. Dessutom förutsätter den ideologikritiska undersökningen en neutral beskrivning av den diskurs som är föremålet för dess kritik. Påståendet att ett visst intresse saknas bland de intressen som vägs mot varandra i rätten förutsätter en neutral beskrivning av de intressen som faktiskt vägs mot varandra.

Neutralitetsidealet likställs ofta med inställningen att forskarens egna värderingar inte får komma till uttryck i den vetenskapliga framställningen, men detta stämmer inte. Det finns neutralitetsförespråkare som uppfattar neutralitetsidealet på detta sätt, men de flesta neutralitetsförespråkare har en mindre sträng linje. De flesta neutralitetsförespråkare anser att forskarens egna värderingar får förekomma, om de är tydligt avskilda från den neutrala delen av framställningen. Utläggningar *de lege lata* skall vara separerade från utläggningar *de lege ferenda*. Rättsdogmatik skall skiljas från rättspolitik. Man skulle därför kunna säga att neutralitetsidealet förekommer i två varianter. En *sträng variant*, som innebär att värderingar över huvud taget inte får förekomma inom vetenskapen, och en *mindre sträng variant*, som innebär att värderingar skall separeras från beskrivningar.

I den svenska debatten har den stränga varianten förespråkats av Knut Rodhe och Per Olof Ekelöf

Enligt min mening bör en rättsvetenskapsman inte taga del i den rättspolitiska debatten, i vidare mån än att han kan lämna upplysningar om rättsreglernas innebörd, korrigera eventuella missuppfattningar och påtala inkonsekvenser.⁸

(KNUT RODHE)

Vilken del av verkligheten som undersöks, är visserligen beroende av värderingar. Men själva undersökningen är såtillvida rent teoretisk att några värderingar icke förekommer i densamma.⁹

(PER OLOF EKELÖF)

8 Rodhe "Beskrivning – prognos – rekommendation" s. 3.

9 Ekelöf *Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap?* s. 6 f.

Bland de svenska jurister som synes förespråka den mindre stränga varianten finner man bl.a. Jan Hellner,¹⁰ Stig Strömholm,¹¹ och Anders Agell.¹² För egen del sympatiserar jag med denna variant av neutralitetsidealet, och det är den som jag kommer att argumentera för i den här boken.

Motståndet mot neutralitetsidealet kan uttryckas på olika sätt. De forskare som anser att neutralitet inte kan uppnås säger ofta att vetenskapen inte kan vara objektiv. Ett annat vanligt uttryckssätt är att kunskap är någonting relativt. Enligt de forskare som motsätter sig neutralitetsidealet är neutrala observationer en omöjlighet eftersom alla observationer sker utifrån en viss förförståelse, som de inte kan lösgöra sig från. Inom juridisk forskning innebär detta att varje observation av rätten är en tolkning, som bygger på vissa värderingar, och det finns inget neutralt sätt att fastställa vilken tolkning som är riktig. I den svenska rättsvetenskapliga debatten har argument av detta slag torgförts av bl.a. Nils Jareborg, Dennis Töllborg, Robert Pålsson, Eva-Maria Svensson, Jan Kellgren och Reidar Andréasson.

All sanning är skriven med litet s, och all sanning skapar vi själva i våra försök att hantera tillvaron.¹³

(NILS JAREBORG)

Fakta och värderingar kan inte separeras...¹⁴

(DENNIS TÖLLBORG)

Det som jag vill att lagen skall säga, det väger jag också in, medvetet eller omedvetet, när jag tolkar lagen.¹⁵

(ROBERT PÅHLSSON)

... all definition av tillvaron är en föreställning. Det är därför inte möjligt att tala om en sann eller falsk verklighetsbild eftersom

10 Hellner "Positivism och metod inom rättsvetenskapen" s. 359f.

11 Strömholm "Rättsvetenskap och rättspolitik" s. 198.

12 Agell "Rättsdogmatik eller konstruktiv vetenskap" s. 39.

13 Jareborg "Rättsdogmatik som vetenskap" s. 10.

14 Töllborg *Personalkontroll* s. 41.

15 Pålsson *Hunden klockan tre och fjorton* s. 28.

verkligheten är det som vi förstår att den är. [...] Sann eller falsk blir därmed en irrelevant distinktion...¹⁶

(EVA-MARIA SVENSSON)

Dessutom är det ofrånkomligt att tolkningar av fakta sker delvis utifrån personliga erfarenheter. Den som ska säga något om gällande rätt i svåra frågor tvingas också diskutera mot bakgrund av olika värden och källor, och säga något om deras inbördes ställning. Det blir då fråga om uppskattningar och avvägningar, som oundvikligen sker delvis mot bakgrund av egna värderingar.¹⁷

(JAN KELLGREN)

Det tycks snarast vara omöjligt att utpeka någon värdering på ett neutralt sätt.¹⁸

(REIDAR ANDRÉASSON)

Motståndet mot neutralitetsidealet förknippas ofta med en vänsterorienterad politisk filosofi.¹⁹ Detta är en olycklig koppling. Det finns motståndare som bygger sitt motstånd på en marxistisk (Töllborg) eller feministisk (Svensson) filosofi, men det finns ingen nödvändig koppling mellan politisk filosofi och neutralitet som ideal inom vetenskapsfilosofin. Man måste inte vara mot neutralitetsidealet därför att man är marxist eller feminist. I den amerikanska debatten finns det många framstående feminister som uttryckligen tagit ställning för neutralitetsidealet.²⁰ Och man behöver inte vara politiskt radikal därför att man är mot neutralitetsidealet. Det finns socialkonservativa filosofer som hävdar att neutralitet inte är eftersträvansvärt, och Richard Rorty kombinerar en

16 Svensson *Genus och rätt* s. 228.

17 Kellgren "Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning" s. 523

18 Andréasson *Att beskriva rätten* s. 132.

19 Se t.ex. Wennström "Allmän rättslära och feministisk rättsteori" s. 332.

20 Exempelvis Sandra Harding, Helen Longino och Deborah Heikes. Se Harding "Rethinking Standpoint Epistemology" s. 61, Longino "In Search of Feminist Epistemology" s. 11 och Heikes "The Bias Paradox" s. 319.

liberal politisk filosofi med en stark kunskapsteoretisk relativism. Man skulle kunna säga att motståndet mot neutralitetsidealet förekommer i ett flertal forskningspolitiska varianter – en radikal variant, en socialkonservativ variant och en liberal variant.

Enligt radikala forskare skall vetenskapen ägna sig åt ideologikritik. Rättsvetenskapen skall avslöja dolda orättvisor i den rådande ordningen. En marxistisk forskare påvisar att rättsordningen befrämjar en exploatering av de egendomslösa, en feministisk forskare visar hur rättsordningen diskriminerar kvinnor, en forskare som tillämpar kritisk etnicitetsteori visar hur invandrare missgynnas, osv. Den rådande ordningen betraktas som något som utger sig för att upprätthålla rättvisa, men som i själva verket upprätthåller orättvisa. Denna forskningspolitiska inställning är vanlig hos personer som motsätter sig neutralitetsidealet på grundval av en kunskapsfilosofi som är starkt relativistisk. Som vi kommer att se i den här undersökningen är detta en självmotsägande hållning. Man kan ju inte hävda att det inte finns några objektiva fakta, samtidigt som man hävdar att det är ett objektiva faktum att en viss samhällsgrupp missgynnas av den rådande ordningen. Ideologikritik förutsätter en neutral beskrivning.

De socialkonservativa forskare som är mot neutralitetsidealet har en syn på den rådande ordning som står i rak motsats till den radikala. De socialkonservativa förespråkar en forskningspolitik som innebär att forskaren skall försvara det goda genom att bevara de värden som av tradition finns inbäddade i rätten. I svensk rättsvetenskap är Aleksander Peczenik den främsta företrädaren för detta forskarideal. Enligt Peczenik skall den som ägnar sig åt juridisk forskning verka för att rätten blir koherent med det moraliska kulturarv som finns i rättens djupstruktur.²¹ Det bör åter igen påpekas att vi inte har att göra med någon nödvändig koppling mellan metod och forskningspolitik. Man måste inte vara mot neu-

21 Peczenik "Juridikens allmänna läror" s. 265 och s. 271 f och "Den normativa rättsvetenskapens rättsbildande roll" s. 228 ff.

tralitet därför att man är socialkonservativ. En forskare som tillämpar den mindre stränga varianten av neutralitetsidealet kan förespråka socialkonservativa lösningar *de lege ferenda*.

Den liberala variant av stark relativism som förespråkas av Rorty vänder sig mot den radikala filosofin såväl som den socialkonservativa filosofin. Enligt Rorty får vetenskapen aldrig bli ideologiskt ensidig, oavsett vilken ideologi det handlar om.²² Den som ägnar sig åt forskning skall vara tolerant mot främmande åsikter och ständigt ifrågasätta sina egna utgångspunkter.²³ Att denna forskningspolitiska inställning också är förenlig med neutralitetsidealet behöver väl knappast påpekas. Det går att hitta personer från samtliga politiska läger bland dem som är för neutralitet, och samma sak gäller för dem som är mot neutralitetsidealet.

Neutralitetsmotståndarnas poäng är att Knut Rodhe lurar sig själv, när han hävdar att hans skrifter är värderingsfria, och att Alf Ross, på motsvarande sätt, ägnar sig åt ett självbedrägeri, när han hävdar att beskrivningar och värderingar är separerade från varandra i hans rättsvetenskapliga arbeten.²⁴ Neutralitetsförespråkarna tror att det som skrivs inom juridisk forskning kan delas upp i två kategorier, undersökningar som uppfyller neutralitetsidealet och undersökningar som inte gör det, där deras egna alster hamnar i den förra kategorin, medan exempelvis marxistiska undersökningar kan sorteras in den senare. Men detta är en falsk verklighetsuppfattning. I själva verket är de undersökningar som genomförts av neutralitetsförespråkarna precis lika partiska som de undersökningar som inte strävar efter opartiskhet. Traditionell rättsdogmatik är full av värderingar, men uppfattas inte som värderande av neutralitetsförespråkarna, eftersom värderingarna är traditionella. Som Evelleen Richards uttrycker saken:

22 Rorty *Truth and Progress* s. 57.

23 Rorty *Contingency, irony, and solidarity* s. 52.

24 Se t.ex. Chomsky "Objectivity and Liberal Scholarship" s. 93 och Töllborg *Personalkontroll* s. 42.

... the majority of intellectuals both support dominant ideologies and trade on the claim of neutrality.²⁵

Av någon anledning verkar folk tro att en framställning som präglas av radikala värderingar är partisk, medan en framställning som för fram traditionella värderingar är opartisk. Se t.ex. på följande uttalande av Joakim Nergelius, i inledningskapitlet till hans doktorsavhandling.

Jag bekänner mig således till traditionella liberala värden och kan sägas utgå från en liberal rättsideologi, men anser för den skull inte att avhandlingen bör uppfattas som ideologiskt präglad; det är fråga om en sedvanlig juridisk avhandling, som syftar till att tolka gällande rätt på ett sammanhängande och etiskt godtagbart sätt.²⁶

Här har neutralitetsidealets kritiker en viktig poäng. Om man skärskådar de undersökningar som torgförts som neutrala finner man ofta att de inte alls lever upp till neutralitetsidealet. Och detta gäller även de mest framstående förespråkarna för en separation av fakta och värderingar. När Alf Ross gör prognoser om gällande rätt synes han exempelvis utgå från att domstolar resonerar på de sätt som han själv skulle godta.²⁷ Enligt min uppfattning innebär detta emellertid inte att neutralitetsidealet bör skrotas. Ett ideal är inte dåligt därför att folk inte klarar att leva upp till det. Som jag ser det har kritikerna gjort stor nytta genom att visa att neutralitetsbegreppet ofta har missbrukats. Man bör dra lärdom av kritiken och inse att neutralitet är mycket svårare att uppnå än vad Alf Ross föreställde sig. Men man bör inte överge neutralitetsidealet. Vad som behövs är en mer utvecklad teori om hur man skall gå till väga för att verkligen vara neutral, och det är precis detta som den här undersökningen avser att tillhandahålla.

25 Martin/Richards/Scott "Who's a Captive? Who's a Victim?" s. 254.

26 Nergelius *Konstitutionellt rättighetsskydd* s. 26.

27 Denna uppfattning om Ross som jurist delas av Jan Hellner. Se Hellner "Positivism och metod inom rättsvetenskapen" s. 356.

Låt oss stanna här. Efter denna inledande genomgång vet vi ungefär vad neutralitetsidealets förespråkare och motståndare hävdar. Vi skall därför gå vidare och titta på deras filosofiska underbyggnad. Som vi kommer att se finns den filosofiska underbyggnaden både på ett allmänt vetenskapsfilosofiskt plan och ett specifikt rättsfilosofiskt plan.

Neutralitetsidealet tillhör en lång idétradition, som omfattar såväl den klassiska engelska empirismen som den franska upplysningsfilosofin och den logiska positivismen. En gemensam grundtanke för alla dessa filosofiska skolor är att det som gör en framställning vetenskaplig är att den beskriver världen oberoende av forskarens värderingar.

Objektivitet som ideal har funnits så länge det har funnits filosofi. Den förste som presenterade en utvecklad teori om neutralitet som vetenskapsideal var emellertid Francis Bacon. I *Novum Organum*, publicerad första gången 1620, uppmärksammar Bacon att människor har en tendens att favorisera de teorier om hur världen är beskaffad som överensstämmer med hur de önskar att världen vore beskaffad, och slår fast att detta är en svaghet som måste bekämpas.

The human understanding, once it has adopted opinions ... draws everything else to support and agree with them.²⁸

Enligt Bacon motverkas neutralitet av olika slags fördomar som han kallar "idoler". Bacon talar bl.a. om de fördomar som är en produkt av uppfostran och utbildning, och kallar dem "grottans idoler". Han talar också om de fördomar som är en produkt av språket. Dessa kallar han "torgets idoler".

Att vetenskap och moral skall hållas åtskilda eftersom vetenskapen är objektiv medan moralen är subjektiv, är en idé som kommer från David Hume.²⁹ Hume framhåller att förnuftet inte kan säga vilka mål vi bör eftersträva. Förnuftet kan bara säga om ett visst handlande är ägnat att förverkliga ett visst mål eller inte. Motsvarande uppfattning finns hos Max

28 Bacon *Novum Organum* I:46.

29 Hume *A Treatise of Human Nature* Book III, Part I, Sect. I, s. 507 ff.

Weber. Samhällsvetenskapen skall kartlägga de värderingar som förekommer i samhället och klargöra deras innebörd, men inte ta ställning i avvägningen mellan dem.³⁰ För den som ägnar sig åt juridik innebär detta att rättsvetenskapen aldrig kan ge kunskap om vilka rättspolitiska mål som bör eftersträvas. Rättsvetenskapen bara kan säga om en viss juridisk reglering är ägnad att förverkliga ett visst mål.³¹ I Sverige förknippas denna vetenskapsfilosofi i första hand med Axel Hägerström. Enligt Hägerström är värderingar ingenting annat än personliga känslor, och en viss värdering kan därför inte vara mer riktig än en annan värdering. Rättsvetenskapen kan beskriva de värderingar som förekommer i juridiken, men rättsvetenskapen kan aldrig bli en "lära i moral".³²

Den vetenskapsfilosofi som vi finner hos Hume och Weber utgör en allmän filosofisk underbyggnad till neutralitetsidealet. Den är inte specifikt utvecklad för rättsvetenskapen, utan gäller för alla grenar inom vetenskapen. Som nämnts finns det emellertid också filosofer som har ägnat sig åt de speciella svårigheter som neutralitetsidealet möter inom rättsvetenskapen.

Neutralitet som ideal inom juridisk forskning kan ledas tillbaka till 1700-talsfilosofen Jeremy Bentham. Bentham var jurist och kritiserade det sätt på vilket juridiska böcker ofta skrivs. Han påvisade att beskrivningar och värderingar ofta sammanblandas till den grad att det inte går att urskilja vad som är en beskrivning och vad som är en värdering.³³ Bentham förespråkade därför en ny juridisk metod, som bygger på en separation av beskrivningar och värderingar.

A book of jurisprudence can have but one or the other of two objects: 1. to ascertain what the *law* is: 2. to ascertain what it ought to be. In the former case it may be styled a book of *expository* ju-

30 Weber *Schriften zur Wissenschaftslehre* s. 24 ff.

31 Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 388.

32 Hägerström "Om moraliska föreställningars sanning" s. 57. Se även Lyles *A Call for Scientific Purity: Axel Hägerström's Critique of Legal Science* s. 296.

33 Bentham *A Comment on the Commentaries* s. 71.

risprudence; in the latter, a book of *censorial* jurisprudence: or, in other words, a book on the *art of legislation*.³⁴

Denna inställning till juridisk forskning fick med tiden många efterföljare och utvecklades till en rättsvetenskaplig teori-tradition som brukar kallas metodologisk rättspositivism.

Bentham insåg att hans rättsvetenskapliga metod kräver en begreppsbildning där begreppet rätt definieras på ett värderingsfritt sätt. När forskaren säger att något är gällande rätt, får detta inte innefatta någon värdering. Annars blir det ju omöjligt att beskriva rätten värderingsfritt.³⁵ Bentham lanserade därför inte bara en ny rättsvetenskaplig metod, utan även ett nytt rättsbegrepp. Att en regel utgör en del av gällande rätt innebär, enligt Bentham, att suveränen har befallit att regeln skall tillämpas. Denna uppfattning om rättsbegreppet utvecklades sedan vidare av John Austin, som var elev till Bentham, och är känd som befallningsteorin.³⁶ Det viktiga för vår undersökning är emellertid inte att Bentham och Austin definierar gällande rätt som det som suveränen befäller. Befallningsteorin har allvarliga brister och är mycket omstridd. Det som är intressant för vår undersökning är den inställning som Austin och Bentham har till rättsbegreppets definition. Rättsbegreppet skall ges en definition som innebär att den rättsdogmatiska utsagan "detta är gällande rätt" inte innefattar någon värdering. En sådan utsaga skall bara beskriva ett socialt faktum. Det som kännetecknar rättspositivism, mer än någonting annat, är denna inställning till rättsbegreppets definition. Under 1900-talet har den positivistiska rättsfilosofin utvecklats av bl.a. Hans Kelsen,³⁷ Alf Ross,³⁸ Herbert Hart,³⁹ Norberto

34 Bentham *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* s. 293 f.

35 Jfr. Raz *The Authority of Law* s. 152.

36 Austin *The Province of Jurisprudence Determined* s. 132 ff.

37 Se Kelsen *Reine Rechtslehre* s. 1.

38 Se Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 41 ff och s. 405.

39 Se Hart *The Concept of Law* s. 209 f och *Essays in Jurisprudence and Philosophy* s. 72 ff.

Bobbio,⁴⁰ och Joseph Raz.⁴¹ Det finns ett flertal varianter av rättspositivism, men det som förenar alla rättspositivister är den grundläggande inställning till hur rättsbegreppet skall definieras som lanserades av Bentham och Austin. Som Raz säger:

A jurisprudential theory is acceptable only if its tests for identifying the content of the law and determining its existence depend exclusively on facts of human behaviour capable of being described in value-neutral terms, and applied without resort to moral argument.⁴²

Den som använder ett värderande rättsbegrepp kan inte ge en neutral bild av innehållet i gällande rätt. Med ett rättsbegrepp som uttrycker moraliskt gillande kan man över huvud taget inte tala om den rådande ordningen som en rättsordning, utan att ställa sig på den rådande ordningens sida. Den som använder ett sådant rättsbegrepp kan inte tala om rätten utan att ansluta sig till ståndpunkten att rätt är någonting gott.

Som vi har sett utgör neutralitetsidealet kärnan i en lång filosofisk tradition, och motsvarande kan sägas om idén att motsätta sig detta ideal. Neutralitetskritikens höjdpunkt ligger dock i modern tid. Enligt vetenskapssociologen David Bloor växte motståndet fram under 1800-talet, som en reaktion på upplysningsfilosofin.⁴³ Enligt upplysningens ideal skall människan lösgöra sig från kulturella fördomar. De som reagerade mot detta ideal menade att ett sådant förhållningsätt varken var möjligt eller önskvärt. Människan kan inte ställa sig utanför sin egen kultur och betrakta den utifrån.

De två 1800-talsfilosofer som har betytt mest för motståndet mot neutralitetsidealet är utan tvekan Karl Marx och Friedrich Nietzsche. Marx hävdade att det som lärdes ut vid skolor och universitet inte var neutral kunskap, utan ideo-

40 Se Bobbio *Il positivismo giuridico* s. 133 ff.

41 Se Raz *The Authority of Law* s. 47 ff.

42 Ibid s. 39 f.

43 Bloor *Knowledge and Social Imagery* s. 62 ff.

logi. Enligt Marx förmedlades en världsbild som befrämjade den härskande samhällsklassens intressen. Marx lanserade härmed en ny syn på kunskap, som sedermera fick stor betydelse – kunskap som produkt av politiska intressen. Denna kunskapssyn ligger bl.a. till grund för genusvetenskapen. Det bör dock påpekas att Marx själv inte hävdade att neutral kunskap omöjlig kunde existera. Marx synes ha menat, att det inte går att vara neutral i ett samhälle som präglas av klassmotsättningar, men att neutralitetsidealet kan förverkligas i det klasslösa samhället. Så tolkades i vart fall marxismen av Lenin.⁴⁴

I detta avseende var Nietzsche mer radikal. Enligt Nietzsche är det omöjligt att beskriva världen på ett objektivt sätt. Allt är tolkning. Nietzsche kan därmed betecknas som anfader till den form av relativism som jag kallar stark relativism.

... gerade Tatsachen gibt es nicht, nur Interpretationen. Wir können kein Faktum an sich feststellen ...⁴⁵

Den marxistiska synen på kunskap, som ett instrument för förtryck, och Nietzsches syn på kunskap, som någonting relativt, kom att förenas under 1900-talet, i den attack mot upplysningens vetenskapsideal, som genomfördes av den s.k. Frankfurtskolan, under ledning av Max Horkheimer och Theodor Adorno.

In der Unparteilichkeit der wissenschaftlichen Sprache hat das Ohnmächtige vollends die Kraft verloren, sich Ausdruck zu verschaffen, und bloß das Bestehende findet ihr neutrales Zeichen. Solche Neutralität ist metaphysischer als Metaphysik.⁴⁶

Horkheimer och Adorno framför en försoningslös kritik mot upplysningstänkandet. De menar att det är omänskligt att försöka vara neutral, och hävdar att neutralitetsidealet är djupt omoraliskt. Hos Horkheimer och Adorno får empirister

44 Lenin *Valda verk* s. 9.

45 Nietzsche *Werke* s. 903.

46 Horkheimer / Adorno *Dialektik der Aufklärung* s. 29.

och upplysningsfilosofer spela den roll som den härskande klassen fick spela hos Marx. En person som försöker förhålla sig vetenskaplig och neutral är en person som försöker sätta sig ovanför andra, och manipulera världen för sin egen vinnings skull.

Die Aufklärung verhält sich zu den Dingen wie der Diktator zu den Menschen. Er kennt sie, insofern er sie manipulieren kann.⁴⁷

Ett liknande synsätt finns hos den feministiska filosofen Catherine MacKinnon. Enligt MacKinnon är objektiv vetenskap lika med vetenskap som gör kvinnan till objekt.

I will argue that the relationship between objectivity as the stance from which the world is known and the world that is apprehended in this way is the relationship of objectification. Objectivity is the epistemological stance of which objectification is the social process, of which male dominance is the politics, the acted-out social practice. That is, to look at the world objectively is to objectify it. The act of control, of which what I have described is the epistemological level, is itself eroticized under male supremacy.⁴⁸

Det finns ett flertal historieforskare som har betytt mycket för motståndet mot neutralitetsidealet. De främsta namnen är utan tvekan Hans-Georg Gadamer, Thomas Kuhn och Michel Foucault. Enligt Gadamer är de observationer som en människa gör aldrig objektiva. Våra observationer är alltid en produkt av vår förförståelse,⁴⁹ och det innebär att vår verklighetsuppfattning är präglad av vårt eget medvetande. Enligt Gadamer kan människan aldrig vara en passiv betraktare. En människa är ingen kamera. Människan är alltid personligt delaktig i de observationer som hon själv gör. En observation kan därför inte vara objektiv. En observation är alltid en subjektiv tolkning. Ett liknande synsätt finns hos Kuhn, som är vetenskapshistoriker. Kuhn hävdar att forskning alltid bedrivs

47 Ibid s. 15.

48 MacKinnon *Feminism Unmodified* s. 50.

49 Gadamer *Wahrheit und Methode* s. 273.

inom ramen för ett visst paradigm, där världen förstås på ett visst sätt.⁵⁰ Tankesättet går igen hos Foucault, som särskilt intresserar sig för hur kunskap används för maktutövning.

... truth isn't outside power, or lacking in power: contrary to a myth whose history and functions would repay further study, truth isn't the reward of free spirits, the child of protracted solitude, nor the privilege of those who have succeeded in liberating themselves. Truth is a thing of this world: it is produced only by virtue of multiple forms of constraint. And it induces regular effects of power. Each society has its régime of truth, its "general politics" of truth: that is, the types of discourse which it accepts and makes function as true; the mechanisms and instances which enable one to distinguish true and false statements ...⁵¹

I de senaste årens filosofiska debatt framträder Richard Rorty som neutralitetsidealets främste kritiker. Rorty har utvecklat en filosofi för den starka relativismen. Enligt Rorty består det vi betraktar som kunskap av det vi väljer att tro på. När vi säger att någonting utgör kunskap därför att det är sant, betyder detta ingenting annat än att vi har valt att tro att det är sant. Det finns ingen fundamental skillnad mellan tro och kunskap.

...we understand knowledge when we understand the social justification of belief, and thus have no need to view it as accuracy of representation.⁵²

Rorty hävdar, att det som avgör om en viss beskrivning av världen är framgångsrik, inte är dess riktighet. Att en viss

50 Kuhn *De vetenskapliga revolutionernas struktur* s. 70 f. Det kan emellertid ifrågasättas om Kuhn verkligen var stark relativist. Kuhn säger nämligen att forskare ibland gör observationer som inte passar in i något paradigm (ibid s. 52), och det går inte ihop med den starka relativismen, som ju säger att det inte går att göra fördomsfria observationer (se kapitel 4). Motsägelserna i Kuhns teori har uppmärksamats av Harvey Siegel. Se Siegel *Relativism Refuted* s. 59.

51 Foucault *Power/Knowledge* s. 131.

52 Rorty *Philosophy and the Mirror of Nature* s. 170.

världsbild får genomslag, beror på att människor tilltalas av den.⁵³

På samma sätt som det finns en specifikt rättsfilosofisk underbyggnad till neutralitetsidealet, finns det en specifikt rättsfilosofisk underbyggnad till motståndet mot detta ideal. De rättsfilosofer som är mot neutralitetsidealet försöker visa att rätten har speciella egenskaper som omöjliggör en separation av beskrivningar och värderingar. Rätten är normativ till sin natur, och de det medför att en utsaga om vad som är gällande rätt med nödvändighet innehåller en värdering av vad som bör vara gällande rätt. Det går inte att tala om rätten utan att ta ställning i rättspolitiskt kontroversiella frågor. Neutralitetsidealet går kanske att upprätthålla inom andra vetenskaper, men det går inte att upprätthålla inom rättsvetenskapen.

De rättsfilosofer som är mot neutralitetsidealet motsätter sig den inställning till rättsbegreppets definition, som lanserades av Bentham och Austin, eftersom de menar att begreppet rätt inte definieras på ett tillfredsställande sätt utan värderingar. Rättens funktion är att ordna samhällslivet på ett moraliskt godtagbart sätt och detta är en essentiell egenskap hos rätten. Rättsbegreppet måste därför ges en definition som innebär att "rätt" står för något som har denna funktion, och det innebär i sin tur att en utsaga av typen "detta är gällande rätt" blir värderande. En rättsdogmatisk framställning, som säger att en regel utgör en del av gällande rätt, beskriver inte bara ett socialt faktum. Den säger också att regeln är ägnad att ordna samhällslivet på ett sätt som är moraliskt godtagbart. Denna rättsfilosofi har utvecklats av bl.a. Lon Fuller,⁵⁴ John Finnis,⁵⁵ Robert Alexy,⁵⁶ och Michael Moore.⁵⁷

53 Rorty *Contingency, Irony, and Solidarity* s. 9.

54 Fuller *The Morality of Law* s. 145 ff, "Positivism and Fidelity to Law" s. 644 ff och "Two Principles of Human Association" s. 90 ff.

55 Finnis *Natural Law and Natural Rights* s. 15. Jfr. Dickson *Evaluation and Legal Theory* s. 71 ff.

56 Alexy "The Nature of Legal Philosophy" s.70 ff.

57 Moore "Law as a Functional Kind" s. 188 ff.

Som vi har sett ovan, är uppfattningen att allt är tolkning, en av de bärande tankarna i motståndet mot neutralitetsidealet. Denna idé har överförts till rätten och utvecklats till en rättsfilosofi av bl.a. Ronald Dworkin. Enligt Dworkin kan man inte vara en utanförstående observatör när man håller på med juridik. Så fort man gör en tolkning blir man delaktig i rättsordningen, och därmed blir ens uttalande om gällande rätt värderande, på samma sätt som uttalanden i en dom. Ett uttalande om gällande rätt blir ett hypotetiskt domslut.

A social scientist [...] must give up methodological individualism and use the methods his subjects use in forming their own opinions about what courtesy really requires. He must, that is, join the practice he proposes to understand; his conclusions are then not neutral reports about what the citizens of courtesy think but claims about courtesy competitive with theirs.⁵⁸

Liknande resonemang finns hos Aulis Aarnio,⁵⁹ Aleksander Peczenik,⁶⁰ Kaarlo Tuori,⁶¹ Gerald Postema,⁶² och Vittorio Villa.⁶³

Argumenten för och mot neutralitetsidealet kommer att behandlas i kapitel 4. Som vi redan har sett är debatten om neutralitetsidealet mycket omfattande. Den spänner över långa tidsperioder och har fler deltagare än någon kan överblicka. Om man försöker läsa allt som har skrivits kan man hålla på hela livet. Detta avspeglar sig i den här undersökningens källhänvisningar. Trots att de är långt ifrån heltäckande omfattar de betydligt fler verk än vad som är vanligt i en text av den här storleken. Man skall också ha klart för sig att det egentligen är missvisande att tala om de refererade ståndpunkterna som en debatt. Det rör sig snarare om en arkipelag

58 Dworkin *Law's Empire* s. 64.

59 Aarnio *Reason and Authority* s. 49 f och s. 73 samt Aarnio / Peczenik "Beyond the Reality" s. 14 och s. 22 f.

60 Se ovanstående not.

61 Tuori *Critical Legal Positivism* s. 288.

62 Postema "Law's Autonomy and Public Practical Reasons" s. 97.

63 Villa "Legal Theory and Value Judgments" s. 472 f.

av åtskilda debatter. När man går igenom den filosofiska litteraturen, ser man att det finns ett antal debatter som förs oberoende av varandra trots att de alla handlar om neutralitetsidealet. Varje debatt har sin grupp av deltagare och sitt sätt att tala om problemet, men de handlar i grunden om samma sak. Om man sätter sig in i de olika debatterna upptäcker man också att argumenten till stor del är desamma. Debatterna överlappar varandra till sitt innehåll. Och detta innebär i sin tur att debatten faktiskt inte är så stor till sitt innehåll, som man kan tro när man ser hur stor den är till sitt deltagarantal. De allra flesta inläggen som görs upprepar argument som redan har framförts ett flertal gånger av andra, även om den som framför argumentet kanske inte är medveten om detta själv. Detta avspeglar sig också i den här undersökningens källhänvisningar. De flesta verk som nämns tillför inte så mycket utöver det som har sagts tidigare och förekommer därför bara en gång. Det bör också uppmärksammas att ordet debatt även är missvisande av ett annat skäl. I en debatt lyssnar man på motståndarens argument och försöker att bemöta dem, men sådant ser man inte mycket av i debatten om neutralitetsidealet. De som är för neutralitetsidealet talar hellre med varandra än med motståndarna, och samma gäller för dem som är mot. Man ser tyvärr ofta att de som förespråkar neutralitetsidealet inte tar motståndarnas argument på allvar. Och man ser lika ofta att motståndarna anser sig ha visat att neutralitetsidealet skall överges, eftersom deras argument har fått stå oemotsagda, trots att argumenten inte tål en närmare granskning.

2 Rättsvetenskapens auktoritet

Neutralitetsidealets förespråkare talar mycket om neutralitet, men de säger sällan varför neutralitet är eftersträvansvärt. Att neutralitet är någonting värdefullt verkar tas för givet. Detta är en oacceptabel hållning. Neutralitet har inget uppenbart värde. De som förespråkar neutralitet har en skyldighet att visa vad neutralitet har för värde. I detta kapitel kommer jag därför visa att en neutral framställning ett värde som en partisk framställning saknar – en neutral framställning har rättslig auktoritet. Att en neutral framställning har förmågan att fungera som en rättslig auktoritet har uppmärksammats av bl.a. Knut Rodhe,¹ men det har inte utvecklats närmare vad detta egentligen innebär. Syftet med detta kapitel är att fylla denna lucka i neutralitetsidealets metodlära. Som vi kommer att se, fyller neutrala framställningar en informationsekonomisk funktion, som partiska framställningar inte kan fylla.

Att X befinner sig i en auktoritetsställning i förhållande till Y i en viss fråga som berör Y, innebär att X är i position att avgöra frågan åt Y. Från Y:s perspektiv innebär X:s auktoritetsställning att Y inte avgör frågan själv. Y får leva med det sätt på vilket X avgör frågan.² Auktoritet betraktas ofta som något ont.³ En orsak till detta är att auktoritet förknippas med maktmissbruk. Det finns många exempel där en auktoritetsställning upprätthålls med våld och används för att tjäna X:s intressen på Y:s bekostnad. Ett annat skäl till dess dåliga rykte är att auktoritet kan uppfattas som motsatsen till förnuft och vetenskap.⁴ Y inrättar sig ju efter X:s avgörande utan att ha några som helst skäl för att avgörandet är riktigt, annat än det förhållande att det kommer från X. Att X är en auktoritet innebär att X inte behöver ge några skäl för sitt omdöme.⁵ Man bör emellertid akta sig för att dra alla fall av auktoritet över samma

1 Rodhe *Gränsbestämning och äganderättstvist* s. 6.

2 Se Raz *The Authority of Law* och De George *The Nature and Limits of Authority* s. 29 och s. 33.

3 Jfr. Simon *A General Theory of Authority* s. 13.

4 Se t.ex. Hansson *Vetenskap och ovetenskap* s. 36.

5 Se Bergholtz *Ratio et Auctoritas* s. 26 f.

kam. Auktoritet är inte alltid något ont.⁶ För det första bör man skilja mellan påtvingad auktoritet och frivillig auktoritet. Om jag väljer att förlita mig på att den bild av gällande rätt som tecknas i ett rättsvetenskapligt verk är korrekt, rör det sig om frivillig auktoritet. Ingen har tvingat mig att betrakta just detta verk som en auktoritet. Jag hade kunnat välja ett annat verk istället. Eller så hade jag kunnat bilda mig en egen uppfattning genom att gå till rättskällorna. Och verket har bara en auktoritetsställning så länge jag väljer att det skall ha det. Så fort jag upphör att betrakta det som en auktoritet, förlorar det sin auktoritetsställning.⁷ Dessutom är det fel att betrakta mig som oförnuftig, därför att jag låter någon bli en auktoritet för mig, istället för att gå till rättskällorna och ta reda på saken själv. Man har inte tid att ta reda på allting själv, och det är därför både nödvändigt och rationellt att betrakta vissa personer och vissa framställningar som auktoritativa, och förlita sig på dem. Immanuel Kant formulerar denna insikt på följande sätt.

When in matters that depend on experience and testimony, we build our knowledge on the authority of other persons, we are not thereby involved in prejudice; for in things of this sort, since we cannot ourselves experience everything, or embrace everything with our understanding, personal authority must be the foundation of our judgements.⁸

Auktoritet utövas oftast i frågor som inte handlar om värderingar. En läkare är en auktoritet på sjukdomar, en bilmekaniker har auktoritet när det gäller bilar, osv. När det handlar om värderingar vill människor däremot oftast fatta sina egna beslut. Jurister betraktas exempelvis sällan som moraliska auktoriteter. Moralisk auktoritet förekommer företrädesvis i religiösa sammanhang. I vissa frågor fungerar exempelvis katolska kyrkan som en moralisk auktoritet för katoliker.⁹

6 Jfr. Raz *The Authority of Law* s. 24 f.

7 Se De George *The Nature and Limits of Authority* s. 45 f.

8 Kant *Introduction to Logic* s. 68.

9 Jfr. Polanyi *Science, Faith and Society* s. 57.

Låt oss se när en rättsvetenskaplig framställning fungerar som en auktoritet. En bild av en rättslig reglering är ägnad att användas som en auktoritet av alla som berörs av regleringen. Alla som lyder under den svenska rättsordningen har ett intresse av att veta vilka rättigheter och skyldigheter de har enligt svensk rätt. Detta kan man informera sig om genom att konsultera en rättsdogmatisk framställning. Vanligtvis sker detta via en jurist. Man uppsöker exempelvis en advokat, och advokaten använder sig av rättsdogmatiska framställningar (och andra källor) för att ta reda på vilka rättigheter och skyldigheter man har. Det man får av advokaten i en sådan situation är en prognos om de rättigheter och skyldigheter man kan räkna med att bli tilldelad av rättsordningen, och man vill givetvis att denna prognos skall vara neutral. Den som vill veta sin rättsställning vill veta hur en domstol sannolikt kommer att döma, inte hur en viss forskare tycker att man borde döma. Det är godtagbart att framställningen, vid sidan om denna neutrala prognos, också ger uttryck för forskarens rättspolitiska åsikt, om den värderande delen är tydligt avskild från den beskrivande delen.¹⁰ Men det är inget som höjer värdet av framställningen för den som vill veta sin rättsställning. För en person med detta kunskapsintresse blir framställningen bara onödigt lång, om den fylls ut med politiskt tyckande.

En rättsdogmatisk framställning kan emellertid inte bara fungera som en auktoritet för dem som är föremål för rättstillämpningen, utan även för dem som utövar rättstillämpningen. En domare som skall avgöra ett fall måste känna till den rättsliga reglering som är relevant för fallet, så att han vet vad han är bunden vid när han skall döma. Denna kunskap kan domaren skaffa sig genom att själv läsa i rättskällorna, men ett sådant tillvägagångssätt kan i vissa fall vara mycket tidskrävande. I vissa rättsfrågor består det relevanta rättskällematerialet av hundratals domstolsavgöranden. Ett alternativ kan då vara att tillägna sig den bild av den aktuella reglering-

10 Se Lögdberg *Studier över förlagsinteckningsinstitutet* s. 14 f.

en som ges i en rättsvetenskaplig framställning, och använda den som en auktoritet. En rättsvetenskaplig framställning kan följaktligen användas som en auktoritet, både av den som är föremål för rättstillämpning och av den som utövar rättstillämpning. För den förstnämnde ger framställningen en prognos om hur rättstillämpningen kommer att utfalla. För rättstillämparen ger framställningen en bild av vad denne är bunden vid till följd av rättskällorna.

För rättstillämparen kan en rättsvetenskaplig framställning dessutom vara en auktoritet när det handlar om skäl. Domaren skall avgöra det aktuella fallet genom att väga skälen för den ena utgången mot skälen för den andra utgången, och för att kunna göra detta måste domaren veta vilka de relevanta skälen är. Domaren måste bygga sin bedömning på en inventering av de skäl som kan anföras för den ena och den andra sidan. Här befinner sig domaren åter igen i en situation av det slag som vi just har uppmärksammat. Domaren kan bilda sig en uppfattning genom att själv gå till rättskällorna, och leta upp de skäl som på ett eller annat sätt kommer till uttryck där. Eller så kan domaren bespara sig detta mödosamma arbete, genom att istället gå till en rättsvetenskaplig framställning, och använda sig av den skälbild som ges där.

En domare, som på detta sätt använder en rättsvetenskaplig skälbild som en auktoritet, är ute efter ett beslutsunderlag. Domaren vill bli informerad om samtliga skäl, så att hon inte missar att beakta något, men hon vill vara fri att själv väga skälen mot varandra. Domaren betraktar forskaren som en auktoritet när det handlar om att inventera relevanta skäl, men domaren betraktar inte forskaren som en auktoritet när det handlar om att väga skälen mot varandra.¹¹ Detta medför att domaren efterfrågar en neutral skälbild. Domaren går till den rättsvetenskapliga framställningen för att få en skälbild som är allsidig och balanserad.

Neutral rättsvetenskap kan också vara till nytta för dem som arbetar inom normgivningsprocessen. Dessa personer är

11 Se t.ex. Lind "Rättsfallsanalyser – recension eller analys?" s. 233.

framförallt intresserade av rättsvetenskapliga undersökningar som handlar om regleringens effekter. En jurist som utreder hur en ny lag bör utformas kan exempelvis använda sig av en rättsekonomisk framställning som auktoritet när det gäller de samhällsekonomiska effekter som en viss reglering kan förväntas få. För den som själv inte är insatt i den rättsekonomiska metoden är detta mycket arbetsbesparande. Det krävs dock att framställningen är neutral. Forskaren får inte betona de samhällsekonomiska fördelarna av en reglering, och tonar ner nackdelarna, därför att han själv är för regleringen. Det är ju riksdagens värderingar som skall avgöra lagens innehåll, inte forskarens värderingar. Åter igen efterfrågas alltså neutralitet i den rättsvetenskapliga framställningen.

Även rättsfilosofiska framställningar kan åtnjuta auktoritet. Sådana framställningar läses i första hand av andra forskare, och ges ibland en auktoritetsställning, när det handlar om innebörden hos begrepp som "rättskälla", "rättighet" eller "rättssäkerhet". Den som förhåller sig på detta sätt till ett rättsfilosofiskt verk lär efterfråga neutralitet i framställning. Annars riskerar man ju att bli påsmugen en värdering, via en partisk begreppsbestämning. Det bör emellertid noteras att rättsfilosofiska framställningar sällan får en auktoritetsställning. De forskare som håller på med rättsdogmatik förlitar sig hellre på sin intuition än på rättsfilosofer. Förklaringen till detta är troligen att rättsfilosofiska framställningar av tradition är mycket partiska.

Användningen av en rättsvetenskaplig framställning som en auktoritet grundar sig på informationsekonomi.¹² Framställningen används som en auktoritet eftersom det vore för kostsamt för användaren att själv skaffa sig all information.¹³ Användarens situation kännetecknas av att vederbörande måste välja mellan olika handlingsalternativ, och att det råder osäkerhet om vilket handlingsalternativ som är op-

12 Se Dahlman "Rättspositivismens ekonomiska grund" s. 48 ff.

13 Jfr. Lind "Högsta domstolen och frågan om doktrin och motiv som rättskälla" s. 361.

timalt. Användaren kan exempelvis vara en person som står i begrepp att placera en stor summa pengar, och är osäker på vilken placeringsform han skall välja, eftersom han inte vet hur de placeringsformer som står till buds kommer att bedömas skatterettsligt. Användaren kan också vara en domare som skall avgöra ett svårt fall, och är osäker på vilken lösning som är bäst, eftersom hon inte är säker på att hon har beaktat samtliga skäl och motskäl. I båda fall måste vederbörande skaffa sig fullständig information för att bli maximalt säker på vilket handlingsalternativ som är bäst. Penningplaceraren behöver fullständig information för att kunna göra den bästa prognos som kan göras, och domaren behöver fullständig information för att döma på bästa sätt, enligt hennes uppfattning om rättvisa. Problemet är bara att information inte är gratis. Om någon av dem skaffar ytterligare information, så är detta till nytta för vederbörande, om det ökar sannolikheten för att vederbörande kommer att välja det handlingsalternativ som vederbörande hade valt om vederbörande hade varit fullt informerad, men varje ytterligare information är också förbunden med en kostnad. För penningplaceraren handlar det om ett ökat advokatarvode. För domaren handlar det om en kostnad för förlorad tid. Detta innebär att de måste göra en ekonomisk avvägning.¹⁴ Innan de skaffar sig viss ytterligare information måste de fråga sig om detta verkligen är lönt. Är den förväntade nyttan större än den förväntade kostnaden? Det är denna ekonomiska avvägning som gör att det ofta är rationellt att använda en rättsvetenskaplig framställning som en auktoritet. Att göra en rejäl genomgång av rättskällorna är för kostsamt i förhållande till den nytta som det medför. Att tillägna sig den bild av den rättsliga regleringen eller den bild av de bakomliggande skälen som finns presenterad i en rättsvetenskaplig framställning är däremot lätt gjort.

Om man ser på situationen från samhällsekonomisk synpunkt, så innebär resonemanget att det är samhällsekonomiskt önskvärt att rättsvetenskapliga framställningar görs så

¹⁴ Jfr. Stigler "The Economics of Information" s. 218.

neutrala som möjligt. Med neutrala framställningar kan domare och andra rättstillämpare skaffa sig en allsidig skälbild på kort tid, vilket minimerar samhällskostnaderna för rättskipning och annan myndighetsutövning.

Från ett forskningsekonomiskt perspektiv är det önskvärt med neutrala framställningar, eftersom samhällsnyttan av neutrala framställningar är större än samhällsnyttan av partiska framställningar. En partisk framställning favoriserar en viss ståndpunkt genom att belysa de skäl som talar för den, och mörka de skäl som talar mot den. En sådan framställning är användbar för personer som hyser den aktuella ståndpunkten och vill ha argument för den, men den är till föga nytta för dem som har en annan ståndpunkt. En neutral framställning är däremot till nytta för alla. Som vi kommer att se i nästa kapitel ger en neutral framställning en balanserad bild av samtliga skäl och motskäl. En neutral framställning är därför till nytta för fler personer. Den kan användas som en auktoritet av personer med olika politiska värderingar. Detta innebär att rättsvetenskapens samhällsnytta blir större om forskningen bedrivs enligt neutralitetsidealet.

Ett resonemang som följer en liknande tankegång finns hos Henri Poincaré.

Now the majority of men do not like thinking, and this is perhaps a good thing since instinct guides them, and very often better than reason would guide a pure intelligence, at least whenever they are pursuing an end that is immediate and always the same. But instinct is routine, and if it were not fertilized by thought, it would advance no further with man than with the bee or the ant. It is necessary, therefore, to think for those who do not like thinking, and as they are many, each one of our thoughts must be useful in as many circumstances as possible.¹⁵

Poincaré anser att de som ägnar sig åt vetenskap skall hjälpa dem som inte ägnar sig åt vetenskap att fatta genomtänkta beslut. Hans inställning till dem som inte ägnar sig åt veten-

15 Poincaré *The Value of Science* s. 364.

skap är, som synes, mycket nedlåtande. De tänker inte efter grundligt eftersom de inte tycker om att tänka. Denna uppfattning vittnar om en bristande förståelse för dessa personers arbetssituation. Som vi har sett har domare och andra beslutsfattare helt enkelt inte tid att tänka igenom problem så grundligt som forskare har möjlighet att göra.

Innan vi avslutar detta kapitel skall vi ägna oss något åt en fråga, som bör uppmärksammas mot bakgrund av de observationer som gjorts om rättsvetenskapens auktoritet. Att en juridisk beslutsfattare har skäl att använda en rättsvetenskaplig framställning som en auktoritet ger nämligen upphov till en kritisk fråga. Är det verkligen acceptabelt att domare använder rättsvetenskapen på detta sätt? Skall vi godta att en domare förlitar sig på en forskare istället för att bilda sig en egen uppfattning? Det är självfallet godtagbart att domaren betraktar en forskare som en auktoritet när forskaren är sakkunnig på något icke-juridiskt område som berörs av det aktuella fallet. Men är det godtagbart när det handlar om en rättslig fråga?

En domare måste rättfärdiga sitt avgörande på ett godtagbart sätt. När domaren har vägt motstående skäl mot varandra har rättfärdigandet en deduktiv struktur av följande slag.

- (1) Om skälen för R väger tyngre än skälen för $\neg R$ så föreligger R
- (2) A_1 är ett skäl för R
- (3) A_2 är ett skäl för R
- (4) Det finns inga andra skäl för R än A_1 och A_2
- (5) B_1 är ett skäl för $\neg R$
- (6) B_2 är ett skäl för $\neg R$
- (7) Det finns inga andra skäl för $\neg R$ än B_1 och B_2
- (8) $A_1 + A_2$ väger tyngre än $B_1 + B_2$

R föreligger

I denna slutledning är såväl premiss fyra som premiss sju en "closed world assumption".¹⁶ För att slutledningen skall vara rättfärdigad måste dessa premisser vara rättfärdigade, och för en domare som använder en rättsvetenskaplig skälbild som en auktoritet består detta rättfärdigande av ett auktoritetsargument. Premisserna betraktas som korrekta eftersom auktoriteten säger att de är korrekta. Frågan är om det kan godtas från rättssäkerhetssynpunkt att domen på detta sätt vilar på ett auktoritetsargument. I argumentationsanalys brukar auktoritetsargument – *argumentum ad verecundiam*¹⁷ – behandlas som ett argumentationsfel.¹⁸

Svaret på denna fråga är att auktoritetsargument är godtagbara om det finns skäl att betrakta auktoriteten som en auktoritet i den aktuella frågan.¹⁹ Ett auktoritetsargument är bara ett argumentationsfel om det saknas sådana skäl. Anta exempelvis att jag skulle hysa så stor beundran för Ole Landos rättsvetenskapliga produktion att jag skulle köpa en viss bil för att han just har köpt en bil av denna modell. Ett rättfärdigande av bilköpet på denna grund skulle innehålla ett argumentationsfel. Förtjänsterna i Landos vetenskapliga produktion är inget skäl för att betrakta honom som en auktoritet när det gäller bilar. Hans vetenskapliga skrifter kan däremot ses som ett skäl för att behandla honom som en auktoritet i rättsliga frågor.²⁰

Att det finns skäl att lita på att den skälbild som presenteras i en rättsvetenskaplig framställning är allsidig, innebär att det finns skäl att tro att framställningen lever upp till neutra-

16 Se Reiter "Nonmonotonic Reasoning" s. 150 och Walton *Appeal to Expert Opinion* s. 94 f.

17 Benämningen *argumentum ad verecundiam* betyder i direkt översättning "blygsamhetsargument", och syftar på den respekt för den aktuella auktoriteten som användaren hyser. Denna latinska beteckning lanserades av John Locke i *An Essay Concerning Human Understanding* bok IV kapitel XVII § 19.

18 Se t.ex. Copi/Cohen *Introduction to Logic* s. 141 ff.

19 Se MacKenzie "Authority" s. 60 och Jovičić *Authority-based Argumentative Strategies* s. 18.

20 Jfr. Hellner "Positivism och metod inom rättsvetenskapen" s. 368.

litetsidealet. Dessa skäl kan vara av olika slag, och är antingen relaterade till forskaren eller framställningsättet. Att forskaren har visat en förmåga att leva upp till neutralitetsidealet i andra framställningar kan exempelvis vara ett skäl att utgå från att forskaren också har lyckats med detta i den aktuella framställningen.²¹ När det gäller framställningsättet handlar det om att titta efter de egenskaper som kännetecknar en neutral framställning. Att samtliga skäl verkar få en lika kritisk behandling är exempelvis ett tecken på att skälbilden är neutral.

Enligt Alfred Mander skall man inte behandla en framställning som en auktoritet om dess upphovsman är okänd.²² För en jurist skulle detta bland annat innebära att man inte får använda rättsdogmatiska framställningar i Karnov som en auktoritet. Jag kan inte se att denna ståndpunkt har fog för sig. Den synes förutsätta att skälen för att behandla en framställning som en auktoritet enbart har att göra med egenskaper hos författaren. Som vi just har sett finns det egenskaper hos framställningen som indikererar om den är partisk eller neutral.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att neutralitet har ett värde, eftersom det är en förutsättning för att rättsvetenskapliga framställningar skall kunna användas som en rättslig auktoritet utan att vara en moralisk auktoritet. Neutralitetsidealet vilar på det faktum, att en person som forskar i juridik inte betraktas som en moralisk auktoritet.

Det bör påpekas, att om det till äventyrs skulle finnas någon, som betraktar juridikprofessorer som moraliska auktoriteter, så medför detta inte med nödvändighet att vederbörande skulle föredra framställningar där beskrivningar och värderingar sammanblandats framför framställningar där de hålls isär. I en framställning av det senare slaget framgår det tydligt vad som är en beskrivning och vad som är en värdering, och denna klarhet uppskattas förmodligen även av en person som sätter tilltro till värderingen. En person som

21 Se Walton *One-Sided Arguments* s. 86 f och De George *The Nature and Limits of Authority* s. 35 ff och s. 41.

22 Mander *Clearer Thinking* s. 41 f.

använder en rättsvetenskaplig framställning både som moralisk auktoritet och icke-moralisk auktoritet vill förmodligen veta när framställningen används på det ena sättet och när den används på det andra. Neutralitet har följaktligen inte bara ett värde för alla som vill göra sina värderingar efter eget huvud. Neutralitet har också ett värde för alla som uppskattar klarhet. Vi kommer att återkomma till detta i kapitel 5.

3 Neutralitet

Vad innebär det att forskningen skall vara politiskt neutral? Vilka egenskaper skall en vetenskaplig framställning ha för att vara neutral? Och hur skall forskaren arbeta för att framställningen skall få dessa egenskaper? Enligt Lars Bergström innebär neutralitetsidealet att forskaren skall "hålla sig utanför politiken och inte engagera sig för eller emot någon part i samhällseliga konflikter".¹ I det här kapitlet skall vi se vad detta innebär när man håller på med juridisk forskning.

Det första som bör uppmärksammas är att neutralitetsidealet inte riktar sig mot forskaren som person. Neutralitetsidealet rör forskarens vetenskapliga arbete, och den vetenskapliga framställning i vilka forskningsresultaten redovisas. Att vara neutral kan betyda två saker. Det kan betyda att man inte hyser mer sympati för den ena ståndpunkten än för den andra, men det kan också betyda att man har mer sympati för en ståndpunkt, men inte låter detta påverka ens handlande.² Neutralitetsidealet föreskriver endast det sistnämnda. Att kräva personlig neutralitet av forskaren vore orimligt. Ett sådant neutralitetsideal skulle ju innebära att man bara får ägna sig åt frågor som man inte har någon åsikt om. Och detta skulle i sin tur leda till att vissa frågor, t.ex. bestraffning av våldsbrott, över huvud taget inte skulle kunna bli föremål för forskning, eftersom alla har en åsikt om dem. När neutralitetsförespråkarna säger att vetenskapen skall vara neutral syftar de alltså på de vetenskapliga framställningarna. Neutralitetsidealet utgår från idén, att en framställning kan vara mer neutral än sin författare.

En neutral framställning är inte präglad av hur dess upphovsman anser att världen borde vara. Som vi kommer att se i det här kapitlet innebär neutralitetsidealet att framställningen skall vara fördomsfri, allsidig och balanserad. Att en framställning är neutral innebär emellertid inte att den enbart använder sig av "neutrala ord". Man läser ibland att neutralitetsidealet skulle föreskriva att de ord som används i rätts-

1 Bergström *Objektivitet* s. 50.

2 Jfr. De George *The Nature and Limits of Authority* s. 28.

vetenskapliga framställningar skall vara ideologiskt obefläckade,³ men detta är en praktisk omöjlighet. De ord som man behöver använda för att beskriva vad som är gällande rätt används nämligen också i framställningar som argumenterar för vad som bör vara gällande rätt, och detta färgar av sig på orden. När ett ord används tillsammans med en viss värdering blir värderingen en del av de associationer som ordet för med sig, trots att ordet i sig inte står för den aktuella värderingen. Ordet omskärelse kan tjäna som exempel. Den som säger att omskärelse genomförts på en kvinna beskriver det faktum att delar av kvinnans könsorgan har skurits bort. Utsagens meningsinnehåll är beskrivande, inte värderande. Ändå för ut-sagan med sig vissa värderingar, eftersom ordet omskärelse brukar användas i framställningar som försöker rättfärdiga sådana ingrepp. I fördömande framställningar talar man istället om könsstympning. Detta fenomen gör det praktiskt omöjligt att beskriva rätten med ideologiskt rena ord. Med ett sådant ideal skulle alla ord vara förbjudna som någon gång använts i ett värderande sammanhang och befläckats av detta.

Som vi konstaterade i inledning av kapitel 1, finns det inga neutrala frågor. En frågeställning speglar alltid ett visst kunskapsintresse, och en vetenskaplig framställning kan därför endast vara neutral givet denna frågeställning. Vi skall därför identifiera de frågetyper som förekommer i juridisk forskning. Såvitt jag kan se, kan rättsvetenskapliga frågeställningar delas in i fyra kategorier. Det som efterfrågas är antingen:

1. en bild av den rättsliga regleringen,
2. en bild av skälen till den rättsliga regleringen,
3. innebörden hos begrepp som förekommer i reglering-bilden och skälbilden, eller
4. effekterna av den rättsliga regleringen.⁴

3 Se t.ex. Ross *Om ret og retfærdighed* s. 70.

4 Inom rättsvetenskapen i vidare mening faller även frågeställningar som har att göra med orsakerna till den rättsliga regleringen.

I samtliga fall kan frågeställningen besvaras på ett sätt som innehåller värderingar. Framställningen kan förespråka en viss reglering. Den kan göra bedömningen att vissa skäl väger tyngre än andra. Den kan hävda att ett rättsligt begrepp skall definieras enligt en viss politisk ideologi. Och den kan klassificera vissa effekter av den rättsliga regleringen som önskan. Enligt de forskare som förespråkar neutralitetsidealet kan samtliga frågor emellertid också besvaras på ett neutralt sätt. Frågorna är som synes av olika karaktär. Detta medför att neutralitetsidealet faller ut på olika sätt beroende på typen av frågeställning. De egenskaper som en regelbild skall ha för att vara neutral, är inte samma egenskaper som krävs av en skälbild, osv. Vi skall därför gå igenom de fyra frågetyperna var och en för sig. Vi skall titta på varje frågeställning för att fastställa närmare vad den innebär, och vad det innebär att vara neutral när man besvarar den.

Rättslig reglering innebär att fall binds samman med rättsliga konsekvenser.⁵ En vetenskaplig framställning som ger en regelbild återger således vilka fall som förbinds med vilka konsekvenser i en viss rättsordning. Av regelbilden framgår därmed också de luckor och eventuella motsägelser som finns i regleringen. Framställningen beskriver den reglering som följer av rättskällorna, men därmed är inte sagt att den endast utgör ett referat av rättskällorna. Poängen med en regelbild är att den sammanställer, systematiserar och tolkar rättskällematerialet, på ett sätt som besvarar den aktuella frågeställningen. En regelbild kan exempelvis sammanställa den rättsliga regleringen av de situationer som kan uppkomma vid företagsförvärv, om det är detta som det frågas efter.

Att regelbilden systematiserar den rättsliga regleringen innebär framförallt att framställningen klargör hur rättsreglerna hänger ihop med varandra. En rättsregel innehåller ofta ett rekvisit som säger att ett visst institutionellt faktum måste föreligga, och regeln får därmed en koppling till en annan rättsregel som säger när det institutionella faktumet förelig-

5 Se Alchourrón / Bulygin *Normative Systems* s. 15.

ger.⁶ En regel som föreskriver vissa rättsliga konsekvenser när ett avtal föreligger är exempelvis kopplad till den regel som talar om vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att ett avtal skall föreligga.

Den rättsvetenskapliga framställningen innehåller dessutom en tolkning av rättskällematerialet, eftersom den gör generaliseringar och preciseringar. Den del av rättskällematerialet som utgörs av rättspraxis består av regleringar i enskilda fall, vilket medför att den forskare som endast refererar dessa avgöranden ett efter ett, framställer en plottrig och svåröverskådlig regelbild. En forskare som vill göra sin framställning mer givande försöker istället formulera generella regler, i den mån materialet ger stöd för detta. En tolkning av rättskällematerialet sker också när forskaren försöker precisera innebörden i lagstadganden.

Som vi har sett i kapitel 2 innehåller en regelbild information, både för den som är föremål för rättstillämpning och för den som utövar rättstillämpning. För den förstnämnde ger regelbilden underlag till en initierad prognos om hur rättstillämpningen kommer att utfalla. För rättstillämparen visar regelbilden vad denne är bunden vid till följd av rättskällorna. Regelbilden tecknar den yttre ram som rättstillämparen måste hålla sig inom i sitt dömande, identifierar de alternativa tolkningar av gällande rätt som ryms innanför denna ram, och visar vilket stöd de olika alternativen har i rättskällorna. Till viss del handlar även detta om en prognos. Vad bilden av den yttre ramen säger till rättstillämparen är ju att rättstillämparen kan räkna med att andra jurister kommer att anse att hon går utanför sina befogenheter som domare om hon går utanför ramen, och detta är en prognos. Detta innebär emellertid inte att en regelbild, som Alf Ross hävdar, kan reduceras till en prognos om hur ett fall kommer att bedömas.⁷

6 Se Ross "Tû-Tû" s. 476 f och Wedberg "Some problems in the logical analysis of legal science" s. 273.

7 Ross *Om ret og retfaerdighed* s. 55. Se även Holmes *The Path of the Law* s. 5 f.

Neutralitetsidealet innebär att regelbilden inte skall vara färgad av forskarens personliga värderingar. När det finns alternativa tolkningar av gällande rätt skall framställningen klargöra på vilket sätt de olika tolkningarna kan finna stöd i rättskällorna, genom att visa hur de passar ihop med rättskällematerialet. Att en viss tolkning, enligt forskarens uppfattning, är mer koherent med rättskällorna än alternativa tolkningar, är en åsikt som inte hör hemma i den neutrala delen av framställningen. Uttalanden av detta slag hör hemma i den värderande delen.

Motsvarande gäller för prognoser. De prognoser som förekommer i rättsvetenskapen får inte vara påverkade av forskarens personliga värderingar och önsketänkanden. En prognos skall beskriva hur den aktuella frågan sannolikt kommer att bli bedömd, oberoende av hur forskaren vill att den skall bli bedömd.⁸ Neutralitetsidealet kräver att beskrivningar skiljs från värderingar på det sätt som den starka relativismen påstår inte skulle vara möjligt.

En sak bör dock påpekas. Att en prognos sannolikt är sann innebär inte att man kan vara säker på att den är sann. Det finns alltid en risk för misstag. En fråga som därför uppkommer är om man bör hålla prognosen för sann. Bör prognosen ingå bland de antaganden som man lägger till grund för sitt handlande? Detta är en fråga som inte kan besvaras på ett neutralt sätt. Huruvida en prognos bör hållas för sann beror nämligen inte bara på hur sannolikt det är att den är sann, utan också på hur sannolik en prognos bör vara för att hållas för sann, och den senare frågan kan inte besvaras på ett neutralt sätt, eftersom den handlar om hur stora risker man bör ta. Hur sannolik man anser att en prognos bör vara för att hållas för sann beror på ens riskaversion. Vissa människor har större riskaversion än andra, och det finns inget neutralt svar på hur stark riskaversion man bör ha. Detta innebär att en regelbild som är neutral inte uttalar sig om vad som bör hållas för sant. En neutral regelbild ger en prognos och talar om hur

8 Jfr. Albert "Theorie und Prognose in den Sozialwissenschaften" s. 72.

sannolik prognosen är, och överlämnar därefter åt läsaren att avgöra om prognosen skall hållas för sann.

Enligt Alf Ross kan separationen mellan prognoser och värderingar inte göras fullt ut, eftersom prognoser kan få en normativ effekt, på samma sätt som värderingar.⁹ En domare som tar del av en rättsvetenskaplig prognos kan ju påverkas att döma i enlighet med prognosen, och då blir prognosen en självuppfyllande profetia. Enligt min uppfattning bygger detta resonemang på begreppsförvirring. Det stämmer att forskarens prognos kan ha en sådan effekt, men det innebär inte att forskaren har brustit i sin neutralitet. Som vi har sett innebär neutralitetsidealet att forskarens prognos skall vara opåverkad av forskarens värderingar. Att en prognos är neutral har således ingenting med prognosens effekter att göra. Neutralitetsidealet handlar om den metod som forskaren skall använda sig av i skapandet av sin framställning, inte om de effekter som framställningen kan få.

Låt oss nu gå över till skälbilden. En skälbild uppkommer när frågan "varför?" ställs i förhållande till en viss reglering och besvaras genom att skälen för regleringen anges tillsammans med eventuella motskäl. Ibland är frågan riktad mot en viss regel. Då besvarar skälbilden den uppställda frågeställningen genom att beskriva skälen för att ha regeln och konfrontera dem med skälen mot regeln. I andra fall handlar frågeställningen om tolkningen av en regel. I sådana fall anger skälbilden, på motsvarande sätt, skälen för en viss tolkning tillsammans med skälen mot tolkningen.

Skälbildens omfattning beror på den uppställda frågeställningen. I rättsvetenskapliga undersökningar är frågeställningen ofta begränsad till rättskällorna. Det innebär att skälbilden behandlar de skäl för en viss reglering som uttrycks i förarbetena, de skäl för en viss tolkning som förekommer i rättspraxis, osv. I vissa undersökningar är frågeställningen vidare, och skälbilden kan då omfatta hänsyn som inte beaktats rättskällorna. Men man kan även tänka sig snävare frågeställningar.

9 Ross "Videnskab og politik i juridisk doktrin" s. 256 f.

En undersökning kan vara avgränsad på ett sätt som innebär att enbart skäl av ett visst slag behandlas. Man kan exempelvis tänka sig att skäl bilden endast redovisar de skäl som har att göra med formell rättssäkerhet.

Syftet med en skäl bild är att klargöra innebörden i de skäl och motskäl som gör sig gällande. En skäl bild är inte bara ett referat. Skäl bilden ger struktur och precision åt de argument som behandlas, så att det framgår tydligt hur argumentet ser ut. Skäl bilden visar vilka premisser ett argument baserar sig på, och förklarar vad argumentet har för konsekvenser.¹⁰ De skäl som förekommer inom juridiken grundar sig alltid på ett visst värde. Det kan exempelvis handla om frihet eller samhällsnytta. Skäl bilden klargör vilka värden som konkurrerar och visar hur de kan vägas mot varandra. I vissa fall grundar sig motstående skäl på motstridiga uppfattningar om människans natur, samhällets funktionssätt eller andra faktiska förhållanden. Den ena sidans argument kan exempelvis grunda sig på antagandet att hårdare straff har en individualpreventiv effekt, medan de motstående argumenten utgår från att detta inte är fallet. I sådana fall skall skäl bilden, på motsvarande sätt, klargöra vilka premisser som förutsätts på båda sidor.

Man skulle kunna säga att skäl bilden bidrar till framställningen genom att ge djup åt regel bilden. En framställning som enbart tillhandahåller en regel bild blir ytlig och ofullständig. Man skall därför akta sig noga för att driva kravet på neutralitet så långt att det inte längre finns utrymme för en skäl bild. Detta misstag görs av Knut Rodhe.¹¹ Som vi har sett anser Rodhe att värderingar inte skall förekomma inom rättsvetenskapen. För Rodhe innebär detta inte bara att forskaren skall avstå från egna värdeomdömen. Det medför också att forskaren över huvud taget inte skall behandla värderingar. Härmed reduceras rättsvetenskapen till en verksamhet som enbart handlar om att teckna regel bilder. Rodhe kommer till denna slutsats eftersom han utgår från att en skäl bild inte kan vara

10 Jfr. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 411 f och s. 428.

11 Jfr. Votinius *Varandra som vänner och fiender* s. 50.

neutral. Som vi kommer att se i det här kapitlet är detta felaktigt. En skälbild som behandlar motstående skäl på ett allsidigt och balanserat sätt uppnår en hög grad av neutralitet.

De forskare som är mot neutralitetsidealet hävdar ibland att man inte bör eftersträva neutralitet eftersom det gör att framställningen blir ytlig. En framställning som präglas av forskarens egna värderingar påstås vara mer djupgående.¹² Detta stämmer inte. Resonemanget tar sikte på den överdrivna neutralitet som förespråkas av Rodhe. En neutral skälbild ger djup åt undersökningen, och framställningen blir inte mer djuplodande om skäl bilden görs mindre neutral.

När det gäller skäl bilden har neutralitet ett värde eftersom en neutral skäl bild är ägnad att fungera som en auktoritet för domare och andra personer, som på ett informationsekonomiskt effektivt sätt vill bli informerade om de skäl och mot skäl som gör sig gällande i en viss situation, utan att bli fråntagna möjligheten att själva väga skälen mot varandra och bedöma dem (se kapitel 2). En neutral skäl bild dukar bordet för domaren, och hjälper på detta sätt domaren att fatta ett välgrundat beslut på utmätt tid.¹³ För att en domare som förlitar sig på skäl bilden inte skall berövas möjligheten att själv bedöma de skäl som gör sig gällande måste framställningen vara *allsidig* i förhållande till frågeställningen.¹⁴ En ensidig framställning är inte opartisk. Anta exempelvis att den rättsvetenskapliga framställningen handlar om möjligheten för en konsument att få ett köp ogiltigförklarat därför att det ingåtts under felaktiga förutsättningar, och låt oss vidare anta att framställningen noggrant återger skälen för att konsumenten skall vara bunden vid avtalet, utan att återge de motstående skälen. Framställningen beskriver hur rättskällorna ger stöd för principen att avtal skall hållas, men avstår från att beskriva hur rättskällorna också ger uttryck för principen att en risk

12 Se t.ex. Kellgren "Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning" s. 520.

13 Jfr. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 424 och Niiniluoto "The Relativism Question in Feminist Epistemology" s. 154.

14 Se Hermerén *Värdering och objektivitet* s. 146.

bör placeras på den part för vilken den är minst betungande. En sådan framställning kan knappast betecknas som neutral. Neutralitetsidealet kräver att forskaren tar alla skäl på allvar,¹⁵ och den kräver att de skäl som forskaren sympatiserar med får lika stort utrymme som de skäl som forskaren inte sympatiserar med.¹⁶ Om problemet kan ses från olika rättspolitiska perspektiv skall framställningen belysa problemet från samtliga perspektiv. En framställning som endast beskriver problemet som det uppfattas från ett perspektiv är inte allsidig.¹⁷

Man läser ibland att neutralitetsidealet innebär att framställningen inte får innehålla rättspolitiska perspektiv, och att de som förespråkar detta ideal således menar att vetenskapen skall vara perspektivlös.¹⁸ Detta är helt felaktigt. Som vi har sett är en neutral skälbild full av värden och perspektiv. Den som eftersträvar neutralitet eftersträvar inte objektivitet i betydelsen "värdefrihet" eller "perspektivlöshet". Det slags objektivitet som neutralitetsidealet föreskriver handlar om att ge en bild där samtliga värden och perspektiv finns representerade.¹⁹ En neutral framställning vandrar runt mellan de olika perspektiven och ger sammantaget en opartisk och allsidig bild av problemet. Amartya Sen kallar denna typ av objektivitet för "positionell objektivitet".

Objectivity in this sense, is not so much a "view from nowhere" but a "view from no one in particular".²⁰

Det bör dock påpekas att det inte handlar om fullständig allsidighet. Neutralitetsidealet kräver inte att alla de argument redovisas som teoretiskt sett skulle kunna anföras som skäl i

15 Se Walton *One-Sided Arguments* s. 76.

16 Se Hallberg *Kunskap och kön* s. 35 och Lauridsen *Studier i retspolitisk argumentation* s. 74.

17 Se Damer *Attacking Faulty Reasoning* s. 27 och Martin/Richards/Scott "Captives of the Controversy" s. 476.

18 Se t.ex. Svensson *Genus och rätt* s. 20, 55 och 62.

19 Se Mannheim *Ideology and Utopia* s. 266.

20 Sen "Positional Objectivity" s. 129.

den aktuella situationen.²¹ Detta vore praktiskt omöjligt. Den allsidighet som neutralitetsidealet eftersträvar är begränsad. För att betraktas som neutral räcker det att framställningen är allsidig i förhållande till frågeställningen. I rättsvetenskapliga undersökningar är analysen oftast begränsad till de skäl och motskäl som förekommer i rättskällorna. En sådan framställning är neutral om den behandlar samtliga skäl som kommer till uttryck i rättspraxis, förarbeten och andra rättskällor. Att framställningen förbiser skäl som inte kommit till uttryck i rättskällorna hindrar inte att den är allsidig i förhållande till den uppställda frågeställningen. Risker med detta är självfallet att skäl som borde beaktas från rättvisesynpunkt försummas. Det kan finnas personer vars befogade intressen inte har uppmärksammats och erkänts av rättsordningen. I en sådan situation innehåller inte rättsordningen något skäl som tillvaratar dessa personers intressen, och neutralitetsidealet kräver följaktligen inte heller att sådana skäl redovisas när frågeställningen är begränsad till rättskällorna. Det mest framträdande exemplet på detta problem lär vara det sätt på vilket kvinnors intressen har behandlats (och än idag behandlas) inom juridiken. Feministisk forskning visar hur kvinnors befogade intressen försummas av rättsordningen, och kritiserar rättsvetenskapliga framställningar som präglas av "falsk neutralitet". Sandra Harding formulerar kritiken på följande sätt.

The conception of value-free, impartial, dispassionate research is supposed to direct the identification of all social values and their elimination from the results of research, yet it has been operationalized to identify and eliminate only those social values and interests that differ among the researchers and critics who are regarded by the scientific community as competent to make such judgments.²²

Denna kritik är synnerligen befogad, men den innebär inte att neutralitetsidealet bör överges. Den innebär snarare att man alltid bör ställa frågan: "neutral i förhållande till vad?"

21 Jfr. Bergström *Objektivitet* s. 42.

22 Harding *Whose Science? Whose Knowledge?* s. 143.

Man bör vara skeptisk mot en framställning som gör anspråk på allsidighet, om det inte framgår av problemställningen på vilket sätt allsidigheten är begränsad. En framställning som döljer vad den har avgränsat bort uppvisar en falsk neutralitet. Och en framställning som klargör sina begränsningar och kan antas vara allsidig givet dessa begränsningar bör inte heller sväljas med hull och hår. Man bör alltid fråga sig vad som har avgränsats bort. Neutralitetsidealet bör, med andra ord, inte överges, utan kompletteras med ideologikritiska frågor. Detta är också Hardings slutsats.²³ Forskaren bör ta reda på vilka intressen som exkluderats och föra in dem i den rättsliga diskursen, men forskaren bör samtidigt behandla dem opartiskt.²⁴ De förtrycktas perspektiv skall behandlas som ett perspektiv bland andra.

Harding avskiljer härmed de ideologikritiska frågorna från den starkt relativistiska kunskapsfilosofi som ofta förekommer i ideologikritiska framställningar. Hon välkomnar ett kritiskt förhållningssätt till den rådande ordningen, men avvisar en kunskapsfilosofi som innebär att det är omöjligt att vara neutral. Enligt min uppfattning är detta utomordentligt förnuftigt. Vi kommer att se i nästa kapitel att den starka relativismen är en självdestruktiv teori, som undergräver varje försök att bedriva forskning.

Det sägs ibland att en rättsdogmatisk frågeställning inte kan förenas med en ideologikritisk frågeställning, eftersom rättsdogmatiken har ett "inifrånperspektiv" och ideologikritiken ett "utifrånperspektiv". Enligt Anna Christensen stör ideologikritiken den inlevelse i rättsordningen som en rättsdogmatisk undersökning kräver.²⁵ Jag kan inte se att detta skulle vara fallet. Varje ideologikritisk observation verkar tvärtom förutsätta en rättsdogmatisk bild av gällande rätt. För att man skall kunna säga att ett visst intresse inte tillgodoses av den rättsliga regleringen måste man först ha en neutral bild av

23 Ibid s. 159.

24 Se Eliasson *Forskningsetik och perspektivval* s. 171.

25 Christensen "Ideologikritik contra dogmatik" s. 62 f.

denna reglering, och för att hävda att intresset inte beaktas måste man först ha en neutral skälbild.

Hur man skall gå till väga för att hitta exkluderade perspektiv är en viktig metodologisk fråga, men det är inte frågan för denna framställning. Låt oss därför gå vidare i vår undersökning av neutralitetsbegreppet. Som vi just har sett kräver neutralitetsidealet allsidighet. För att en skälbild skall vara neutral räcker det emellertid inte att den är allsidig. Skälbilden måste också vara balanserad i sitt framställnings-sätt. Detta innebär att samtliga skäl skall återges i lika god dager.²⁶ Framställningen skall göra rättvisa åt samtliga skäl, i den meningen att de skall framföras som de hade framförts av en person som sympatiserar med dem. Skälbilden skall visa styrkan hos alla argument. Och motsvarande gäller självfallet för deras svagheter. Samtliga skäl skall granskas lika kritiskt. För vart och ett av de skäl som förekommer, bör det efterforskas vilka premisser skälet bygger på, och för var och en av de premisser som därigenom ådagaläggs, bör skälen för att godta premissen och skälen för att inte godta premissen efterforskas. Denna analys ger väsentlig hjälp åt en domare som skall bedöma styrkan hos olika skäl. När en domare som tar del av den rättsvetenskapliga framställningen ser att ett visst skäl förutsätter en premis, som domaren inte kan godta, kommer domaren inte fästa avseende vid detta skäl. Om domaren däremot inte hade gjorts uppmärksam på detta förhållande är risken stor att han eller hon av misstag hade beaktat detta skäl i avvägningen. Detta innebär i sin tur att ett skäl vinner på att dess premisser döljs. Om en premis ådagaläggs finns ju risken att den avfärdas, och skälet med den. Neutralitetsidealet kräver dock att samtliga premisser förs fram i ljuset. En analys som favoriserar vissa skäl, genom att avstå från att återge deras svaga punkter, är inte neutral.

Neutralitetsidealet är som synes ett krävande ideal. Det är inte lätt att teckna en skälbild, utan att favorisera de rättspolitiska ståndpunkter som man själv sympatiserar med.

26 Jfr. Hermerén *Värdering och objektivitet* s. 96.

Även om man anstränger sig för att vara neutral, är det lätt hänt att vissa ståndpunkter framträder i en bättre dager än andra. Gunnar Myrdal uttrycker saken på följande sätt.

Socialvetenskapsmannens mest fundamentala metodologiska problem är [...] [att] undvika ett "skevt" synsätt [...] [dvs. att] befria sig själv från: (I) det mäktiga inflytandet på hans eget tänkande av traditionen inom hans vetenskapsområde ... (II) inflytelserna från hela den kulturella ... miljön i det samhälle där han lever och verkar; (III) de inflytelser som härrör från hans egen personlighet ...²⁷

För att lyckas med en neutral skälbild måste man vara självkritisk. Man måste ha förmågan att lösgöra sig från sina egna åsikter, och leva sig in i främmande åsikter, för ett ögonblick.²⁸ I detta avseende medför neutralitetsidealet att forskaren blir ett slags skådespelare.

Vi har nu sett vad som menas med en neutral regelbild och en neutral skälbild. Frågan är då, om neutralitetsidealet tillåter att forskaren vid sidan om den neutrala regelbild- en och skälbilden ger uttryck för sina egna värderingar? Som jag nämnde i kapitel 1 råder det delade meningar på den här punkten bland neutralitetsidealets förespråkare. De flesta anser att egna värderingar får förekomma, om de är tydligt avskilda från den neutrala delen av framställningen, men det finns forskare som förespråkar en strängare variant av neutralitetsidealet. Enligt Knut Rodhe bör egna värderingar över huvud taget inte förekomma. Så vitt jag kan se är Rodhes inställning onödigt sträng. Poängen med en neutral regelbild och en neutral skälbild är ju att de är ägnade att användas som en auktoritet, och denna funktion kan de fylla, även om de följs av ett stycke där forskaren ger uttryck för sina egna värderingar.²⁹ Det räcker att framställningen har en neutral

27 Myrdal *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen* s. 11.

28 Se Walton *One-Sided Arguments* s. 71 och Nagel *The View from Nowhere* s. 69 f.

29 Jfr. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 431 och Lögberg *Studier över förlagsintekningsinstitutet* s. 14 f.

del, som är tydligt avskild från den värderande delen, för att framställningen skall leva upp till neutralitetsidealet.

Vi skall nu gå vidare och titta något på framställningar, där det som efterfrågas inte är en regelbild eller en skälbild. Som jag nämnde inledningsvis förekommer även andra typer av frågeställningar i juridisk forskning. En rättsvetenskaplig framställning som ger en bild av en viss rättslig reglering och dess bakomliggande skäl använder sig av begrepp som den inte själv förklarar. Det kan exempelvis handla om ett begrepp som "juridifiering". Vad ordet juridifiering betyder bestäms inte av den rättsliga regleringen, och ordets mening förklaras därför inte av regelbilden.

En framställning som behandlar innebörden hos ett sådant begrepp kan bli rättspolitiskt kontroversiell på samma sätt som en skälbild. När det finns en oenighet bland jurister om hur begreppet skall bestämmas så grundar sig denna oenighet ofta i en underliggande skillnad i rättspolitisk orientering. Om begreppet definieras på ett sätt så kan det användas i en viss typ av argumentation, och om det definieras på ett annat sätt är det istället ägnat att användas i en annan typ av argumentation. Och vilken definition man förespråkar beror på vilken typ av argumentation man är intresserad av att föra. Vissa forskare talar exempelvis om juridifiering för att beskriva att regler införts som innebär att avtalsfriheten har begränsats, medan andra forskare talar om juridifiering för att beskriva en maktförskjutning från politiker till domstolar.³⁰ För att en analys av ett sådant begrepp skall vara neutral måste den vara allsidig och balanserad. Den får inte vara begränsad till en begreppsbestämning, och den får inte framställa en begreppsbestämning i ett bättre ljus än de andra. Varje begreppsbestämning har en poäng, eftersom den gör det möjligt att tala om världen på ett visst sätt. I en neutral begreppsanalys klargörs vad som på detta sätt är poängen med var och en av de begreppsbestämningar som förekommer i den aktuella diskursen.

30 Leila Brännström har gjort mig uppmärksam på detta.

Låt oss till sist titta på de rättsvetenskapliga undersökningar där effekterna av den rättsliga regleringen efterfrågas. Undersökningar av detta slag är ofta empiriska, men kan också vara rent teoretiska. I en empirisk undersökning efterforskas de samhällseliga effekter som en viss reglering faktiskt givit upphov till. Som exempel kan vi ta den förändring av godtrosvörvärlagen som genomfördes 2003 och innebar att det inte längre var möjligt att godtrosvörvärva stöldgods. En undersökning av lagändringens effekter skulle exempelvis kunna efterfråga om den nya regleringen lett till en minskning av antalet cykelstölder. Att undersökningen är empirisk innebär att forskaren försöker ta reda på vad som verkligen har hänt. Detta skall jämföras med tillvägagångssättet i en rent teoretisk undersökning av regleringens effekter. I en sådan undersökning utgår forskaren från vissa antaganden om människan och samhället, och påvisar de effekter som regleringen får utifrån dessa antaganden. Denna metod används bl.a. inom rättsekonomisk forskning. Rättsekonomer använder sig av en modell för mänskligt handlande som brukar kallas *the economic man* och en modell för hur marknader fungerar. Om dessa antaganden appliceras på vårt exempel leder de till följande analys. Lagändringen innebär att en person som köper en begagnad cykel inte kan vara säker på att få behålla den. Att köpet är förbundet med denna risk medför att köpare av begagnade cyklar inte är beredda att betala lika mycket som tidigare. Detta innebär att det inte är lika lönsamt att stjäla cyklar, vilket kommer att leda till en minskning av antalet stölder.

Skillnaden mellan den empiriska och den teoretiska metoden medför att strävan efter neutralitet får olika innebörd beroende på vilken metod som används. I en empirisk undersökning innebär neutralitetsidealet att forskarens slutsatser om hur saker förhåller sig inte skall vara påverkade av forskarens fördomar eller önsketänkanden. Forskarens slutsatser skall vara grundade på observationer. För att säkerställa att detta är fallet måste forskaren vara självkritisk. Som forskare måste jag fråga mig själv om de observationer som jag har gjort verkli-

gen är oberoende av mina fördomar. Ett bra sätt att kontrollera om detta är fallet, är att låtsas att man har andra fördomar och andra önsketänkanden, och granska sina observationer på nytt. Om observationerna förblir oförändrade finns det anledning att anta att de inte är påverkade av observatören.³¹

I en teoretisk undersökning av regleringens effekter görs inga observationer av verkligheten. Här uppkommer neutralitetsproblemet istället av att de antaganden som görs om människan och samhället ofta är ideologiskt kontroversiella. De analyser som bygger på *the economic man* utgår exempelvis från att människan är rationell och egennyttig, och det finns många som motsätter sig denna bild av människan. För att vara neutral måste undersökningen ta hänsyn till denna kontroversialitet. Detta kan göras på två sätt. Det första sättet innebär att forskaren går till väga på samma sätt som i en neutral skälbild. Alternativa antaganden tas in i undersökningen, och framställningen redovisar vad den aktuella regleringen leder till om man i stället utgår från dessa antaganden. Det andra sättet att vara neutral innebär att man formulerar frågeställningen på ett sätt som gör att den begränsas till vissa antaganden. En rättsekonomisk framställning kan exempelvis inledas på följande sätt: "Syftet med denna undersökning är att utreda effekterna av att stöldgods inte kan godtroshövaras, utifrån antagandet att människor agerar enligt teorin om *the economic man*." På detta sätt blir framställningen neutral i förhållande till sin frågeställning, trots att den bygger på kontroversiella antaganden. Det bör observeras, att den neutralitet som härmed uppnås inte är sämre än den neutralitet som kan uppnås på annat sätt. Att en rättsekonomisk framställning endast är neutral i förhållande till sin frågeställning, är en egenskap som den delar med alla andra framställningar. Som vi har konstaterat i kapitel 1, kan en vetenskaplig framställning vara neutral endast relativt en viss frågeställning.

Det förtjänar att uppmärksammas, att en sådan hantering av kontroversiella ståndpunkter kan användas som boteme-

31 Se Lewis *Mind and the World Order* s. 52.

del mot alla typer av bristande neutralitet. Man kan alltid göra en framställning neutral i förhållande till frågeställningen genom att lämpa över det som är kontroversiellt till frågeställningen. I stället för att göra en skälbild mer allsidig, kan man ändra frågeställningen så att den enbart handlar om att återge vissa skäl. En framställning kan exempelvis inledas på följande sätt: "Denna undersökning kommer att behandla konsumenters bundenhet av avtal som ingåtts under felaktiga förutsättningar. Syftet med undersökning är att presentera skälen för att konsumenten skall vara bunden vid avtalet med hänvisning till principen att avtal skall hållas." För att framställningen skall anses vara neutral måste emellertid frågeställningens begränsning framgå tydligt. Annars kan läsaren få intrycket att framställningen är mer allsidig än den egentligen är. Läsaren kan förledas att tro att samtliga skäl har blivit presenterade, trots att vissa skäl har lämnats utanför. En sådan framställning är självfallet inte neutral.

Att lösa neutralitetsproblemet genom att lyfta fram det som är kontroversiellt i ljuset och flytta över det till frågeställningen är en metod som förespråkas av Gunnar Myrdal. Hos Myrdal beskrivs metoden dock på ett något annorlunda sätt. Som Myrdal uttrycker saken skall de värderingar och kontroversiella antaganden som präglar undersökningen redovisas öppet.

Value premises should be introduced openly. They should be explicitly stated and not kept hidden as tacit assumptions. [...] This is our only protection against bias in research, for bias implies being directed by unacknowledged valuations.³²

Myrdal beskriver värdet av denna metod genom att säga att den leder till att undersökningen blir objektiv trots att den egentligen är värderande.³³ Detta uttryckssätt är inte helt lyckat. Myrdal verkar inte riktigt ha insett att framställningen

32 Myrdal *Value in Social Theory* s. 52.

33 Myrdal *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen* s. 58.

faktiskt blir neutral i förhållande till den frågeställning till vilken värderingarna exporterats.³⁴

Som vi har sett i det här kapitlet, är neutralitetsidealet ett krävande ideal. Det är inte lätt att vara fördomsfri, och det är inte heller lätt att vara allsidig och balanserad. Det kan därför vara lockande att göra som Myrdal föreslår, och undslippa alla dessa problem, genom att flytta över det som är kontroversiellt till frågeställningen. Varför skall man kämpa mot sina personliga åsikter, när man kan flytta över dem i frågeställningen istället? Detta är utan tvekan en bekväm lösning, men den har en väsentlig nackdel. Som vi har sett i föregående kapitel är neutralitet önskvärt från informationsekonomisk synpunkt, eftersom neutrala framställningar är användbara för personer med olika politiska värderingar. Om man flyttar över det som är kontroversiellt till frågeställningen så blir framställningen neutral, men värdet av neutraliteten blir samtidigt mindre, eftersom förändringen av frågeställningen begränsar den potentiella avnämmarkretsen. Framställningen blir bara intressant för dem som delar det politiska perspektivet som frågeställningen begränsats till att behandla.

34 Jfr. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 409.

4 Kan man vara
neutral?

Man brukar säga att de som förespråkar neutralitetsidealet hävdar att vetenskapen kan vara politiskt neutral, medan deras motståndare förnekar att detta är möjligt. Som vi har sett i den här undersökningen är detta uttryckssätt inte helt lyckat. Neutralitet är inte en binär egenskap. Det är inte så, att en framställning antingen är helt neutral eller helt partisk. Som vi har sett är neutralitet en egenskap som kan graderas. En framställning kan vara mer eller mindre neutral.¹ Skillnaden mellan neutralitetsidealets förespråkare och dess kritiker bör därför snarare beskrivas som en gradskillnad med avseende på den nivå av neutralitet som kan uppnås i en vetenskaplig framställning. Neutralitetsförespråkarna anser att neutralitet kan uppnås i högre grad än vad kritikerna anser vara möjligt. Enligt förespråkarna kan fördomsfrihet och allsidighet uppnås i relativt hög grad. Enligt kritikerna är alla framställningar höggradigt partiska. Som vi har uppmärksammat tidigare, är det missvisande att placera dessa ståndpunkter i ytterlighetspunkterna på skalan. Förespråkarna hävdar inte att hundra procentig neutralitet kan uppnås. Det är svårt att vara neutral, och hur mycket man än försöker, så kommer man omedvetet att gynna de ståndpunkter som man själv sympatiserar med. Och kritikerna hävdar självfallet inte heller att varje grad av neutralitet ovanför noll procent är ouppnåelig. Motstånd mot neutralitetsidealet betecknas ofta med termen relativism. Som jag påpekade i inledningen av den här undersökningen är denna beteckning missvisande. Man bör hellre tala om neutralitetsförespråkarna som svaga relativister och deras motståndare som starka relativister. Gunnar Myrdal uttrycker sig på följande sätt, när han pläderar för neutralitetsidealet.

I must confess that I have not read any major work, or written any myself, which fully satisfies me as really meeting the demands of how properly to deal with facts and valuations in social science. But this situation where we all fall short of the ideal provides no reason why we should not continuously strive to approach it by perfecting our working methods.²

1 Se Hermerén *Värdering och objektivitet* s. 96.

2 Myrdal *Value in Social Theory* s. 52.

Skillnaden mellan neutralitetsförespråkare och kritiker belyses i den berömda debatten mellan Karl Popper och Thomas Kuhn. Popper erkänner att Kuhn har en poäng, när han påvisar att neutralitetsidealet är problematiskt, men Popper anser att Kuhn överdriver problemet. Enligt Popper har Kuhn förvandlat den förnuftiga insikten, att det är svårt att uppnå en hög grad av neutralitet, till den oförnuftiga myten, att det skulle vara omöjligt.³ Man kan lösgöra sig från sina fördomar, om man anstränger sig. Popper medger att man aldrig kan göra sig av med sina fördomar, men han anser att man kan hålla dem under kontroll genom att vara självkritisk.⁴ Kuhn anser, å sin sida, att Popper bagatelliserar problemet.⁵ Att lösgöra sig från sina fördomar är det svåraste som finns.

Neutralitetsförespråkarna anser att neutralitet kan uppnås i så hög grad att neutralitet är eftersträvansvärt i vetenskapliga framställningar. Kritikerna anser, å sin sida, att en sådan grad av neutralitet inte kan uppnås. Den praktiska skillnaden mellan dessa två ståndpunkter handlar om informationsekonomi. Enligt neutralitetsförespråkarna kan en rättsvetenskaplig framställning vara så neutral att det är rationellt att använda den som en rättslig auktoritet. Framställningen kan uppnå en så hög grad av neutralitet att kostnaden för att tillägna sig ytterligare information, genom att läsa andra framställningar, överstiger den förväntade nyttan av en sådan informationsanskaffning. Enligt kritikerna är alla framställningar så höggradigt partiska att det är oförnuftigt att behandla en framställning på detta sätt. Istället för att upphöja en viss framställning till auktoritet, bör man läsa flera framställningar, och bilda sig en uppfattning genom att jämk ihop dem, trots att detta är mer kostsamt. Om man ser till förväntad nytta, är detta sätt att skaffa information bättre än neutralitetsidealets auktoritetsmetod.

Det bör påpekas att denna formulering av kritiken mot neutralitetsidealet är min egen rationalisering. De forskare som argumenterar mot neutralitetsidealet uttrycker sig inte i in-

3 Popper "Normal Science and Its Dangers" s. 56 f.

4 Popper *The Open Society and Its Enemies: Vol. II* s. 387.

5 Kuhn "Reflections on My Critics" s. 242.

formationsekonomiska termer. Deras ståndpunkt måste emellertid ha den innebörd som jag har givit den, om deras kritik mot neutralitetsidealet skall ha några praktiska konsekvenser.

I det här kapitlet skall vi undersöka vad motståndarna till neutralitetsidealet har för argument för sitt påstående, att endast en låg grad av neutralitet kan uppnås, och vi skall granska de argument som neutralitetsförespråkarna anför till neutralitetsidealets försvar. Vi skall gå igenom argumenten på båda sidor och analysera deras hållbarhet. Som vi kommer att se rör det sig både om allmänna vetenskapsfilosofiska argument och specifikt rättsvetenskapliga argument.

Vi börjar med argumenten *mot* neutralitetsidealet. För att ett argument skall vara mot neutralitetsidealet, måste det ifrågasätta något som neutralitetsidealet står för. Det säger sig självt. När man går igenom de argument som anføres mot neutralitetsidealet ser man emellertid att flera av de vanligaste argumenten inte uppfyller detta krav. Ett flertal av de argument som brukar framföras riktar sig mot saker som neutralitetsidealet inte föreskriver. Inom argumentationsteori brukar detta argumentationsfel kallas för *the straw man fallacy*. Argumentationen bygger på att motståndaren görs till en enkel måltavla (en "fågelskrämma"), genom att tillskrivas en ohållbar ståndpunkt som vederbörande inte alls hyser. När detta väl är gjort kan man lätt förgöra motståndaren, genom att visa att ståndpunkten är ohållbar. Vi skall börja vår genomgång av neutralitetsmotståndarnas argument med att titta på dessa skenargument. Följande fyra argument förekommer frekvent i kritiken av neutralitetsidealet.

1. Fullständig neutralitet kan inte uppnås.⁶
2. Redan valet av frågeställning är värderande.⁷
3. Varje undersökning sker från ett visst perspektiv och det finns inget neutralt perspektiv.⁸
4. Det finns inget neutralt språk.⁹

6 Se t.ex. Keller *Reflections on Gender and Science* s. 70.

7 Se t.ex. Scheurich *Research Method in the Postmodern* s. 48.

8 Se t.ex. Longino "Subjects, Power and Knowledge" s. 101.

9 Se t.ex. Rorty *Philosophy and the Mirror of Nature* s. 364.

Att hundra procentig neutralitet inte kan uppnås säger neutralitetsförespråkarna själva. Som vi har sett handlar motsättningen mellan neutralitetsidealets förespråkare och dess motståndare om hur hög grad av neutralitet som kan uppnås. Förespråkarna hävdar att en framställning kan uppnå en så hög grad av neutralitet att det kan vara informationsekonomiskt rationellt att betrakta den som en rättslig auktoritet. Men detta innebär inte att framställningen måste vara fullständigt neutral. Ett argument som går ut på att fullständig fördomsfrihet eller fullständig allsidighet inte går att uppnå är följaktligen ett slag i luften.

Att det ligger en värdering i valet av frågeställning har vi också uppmärksammat tidigare. Detta är inte heller ett argument mot neutralitetsidealet. Som vi har sett är neutralitetsidealet inte en forskningspolitisk doktrin, utan en metodologisk doktrin. Neutralitetsidealet säger inte hur man skall gå till väga när man väljer frågeställning. Det säger hur man skall gå till väga i besvarandet av frågeställningen.

Att varje undersökning sker från ett visst perspektiv är bara ett annat sätt att säga att varje undersökning sker utifrån en viss frågeställning. Ett vetenskapligt perspektiv är ju ingenting annat än en egenskap som är gemensam för ett antal frågeställningar, och används för att bunta samman dessa frågeställningar till en forskningskategori. Den som säger att det inte finns något neutralt perspektiv säger alltså ingenting annat än att det inte finns någon neutral frågeställning. Som vi just har konstaterat är detta helt riktigt, men det kan inte användas som argument mot neutralitetsidealet.

Att det inte finns något neutralt språk uppmärksammade vi i inledningen av kapitel 3. När ett ord används tillsammans med en viss värdering blir värderingen en del av de associationer som ordet för med sig när det används i andra sammanhang. Detta undergräver inte neutralitetsidealet. Som vi har sett i kapitel 3, bygger inte neutralitetsidealet på att neutralitet skall åstadkommas med hjälp av neutrala ord. En neutral framställning kännetecknas inte av värderingsfrihet. En framställning blir neutral när den ger utrymme åt motstående värderingar, och återger dem på ett balanserat sätt.

Låt oss härmed lägga dessa skenargument åt sidan, och rikta vår uppmärksamhet mot de argument som verkligen utgör argument mot neutralitetsidealet. Som jag nämnde ovan, kan de argument som förekommer i debatten delas in i två kategorier. Den första kategorin utgörs av de argument som handlar om vetenskap i allmänhet, och kan appliceras på rättsvetenskapen. I den andra kategorin finner vi de argument som handlar specifikt om rättsvetenskap, och tar sin utgångspunkt i den juridiska forskningens egenart.

I den första kategorin går argumentationen mot neutralitetsidealet ut på att neutralitetsidealet bygger på en felaktig förutsättning, när det utgår från att det går att göra fördomsfria observationer av verkligheten. Enligt neutralitetsidealets kritiker är fördomsfria observationer en omöjlighet, eftersom observationer alltid är färgade av hur observatören förstår världen.¹⁰ En observation är alltid färgad av observatörens förförståelse. Enligt Hans-Georg Gadamer är människans medvetande alltid ett "historiskt medvetande". Det har alltid en viss förförståelse om världen, som är präglad av dess historia, och denna förförståelse inkapslar medvetandet genom att verka som ett filter genom vilket världen uppfattas. Enligt Gadamer kan vårt medvetande aldrig få någon fördomsfri input. Vår världsbild är alltid tolkad av våra fördomar.

Absolute Identität von Bewußtsein und Gegenstand ist dem endlich-geschichtlichen Bewußtsein prinzipiell unerreichbar. Immer bleibt es in den geschichtlichen Wirkungszusammenhang verstrickt.¹¹

Detta argument förekommer i många varianter, och uttrycks på olika sätt inom olika grenar av den filosofiska tradition som kan kallas för *stark relativism* (se ovan). Vissa starka relativister säger att det inte finns några "givna erfarenheter",

10 I den rättsvetenskapliga debatten har denna ståndpunkt torgförts av Roscoe Pound. Se Pound "The Call for a Realist Jurisprudence" s. 700. Se även Villa "Legal Theory and Value Judgments" s. 470 och Svensson *Genus och rätt* s. 194.

11 Gadamer *Wahrheit und Methode* s. 238.

medan andra tar fasta på sinnesintryck och säger att det inte finns några "rena sinnesdata".¹² Ett vanligt förekommande uttryckssätt är också att man säger att det vi kallar observationer i själva verket är "konstruktioner". Vår världsbild är inte en avbild av världen, utan något vi själva har konstruerat. Världen upplevs inte som den är. Den upplevs som det passar observatörens intressen och förförståelse.¹³ Se t.ex. på följande resonemang hos Ernst von Glasersfeld.

Wissen wird nicht passiv aufgenommen weder durch die Sinnesorganen durch Kommunikation. [...] Kognition dient der Organisation der Erfahrungswelt des Subjekts und nicht der "Erkenntnis" einer objektiven ontologischen Realität.¹⁴

Ett annat sätt att säga att det inte finns några fördomsfria observationer, är att säga att alla observationer är "teoriberoende" eller "teoriimpregnerade".¹⁵ Detta uttryckssätt är något missvisande. Tanken är nämligen inte att förförståelsen kan lokaliseras till en explicit teori, som används för att förklara de observationer som görs. Enligt den starka relativismen verkar förförståelsen utan att observatören är medveten om det. Och detta är betydelsefullt för den starka relativismen, eftersom det förklarar varför man inte kan lösgöra sig från sin förförståelse. Att förförståelsen är oundviklig och verkar omedvetet beror framförallt på att den är inbakad i språket. Enligt den starka relativismen censureras våra intryck av våra begrepp. Benjamin Lee Whorf uttrycker saken på följande sätt.

...the background linguistic system (in other words, the grammar) of each language is not merely a reproducing instrument for voicing ideas but rather is itself the shaper of ideas [...] The categories and types that we isolate from the world of phenomena we do not find there because they stare every observer in the face; on the

12 Se t.ex. Keller *Reflections on Gender and Science* s. 130.

13 Se t.ex. von Glasersfeld "Konstruktion der Wirklichkeit und des Begriffs der Objektivität" s. 30.

14 von Glasersfeld *Radikaler Konstruktivismus* s. 96.

15 Se t.ex. Hanson *Patterns of Discovery* s. 5 ff och s. 19.

contrary, the world is presented as a kaleidoscopic flux of impressions which has to be organized by our minds – and this means largely by the linguistic system in our minds. We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do, largely because we are parties to an agreement to organize it in this way – an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of language [...] This ... means that no individual is free to describe nature with absolute impartiality...¹⁶

Detta argument slår mot all empirisk forskning. Att det inte går att göra fördomsfria observationer undergräver såväl naturvetenskap som empirisk samhällsvetenskap. När det gäller rättsvetenskapen slår det mot möjligheten att ge en fördomsfri regelbild och mot möjligheten att beskriva regleringens effekter på ett fördomsfritt sätt. Om de starka relativisterna har rätt kan man inte lita på en prognos om hur domstolar kommer att döma, som utfärdas av en professor i juridik. Prognosen grundar sig ju inte på objektiva fakta. Om de starka relativisterna har rätt, grundar sig prognosen på en uppfattning om rättsordningen som präglas av professors fördomar. Och man kan inte heller lita på en empirisk undersökning av effekterna av en viss reglering. En sådan framställning består inte heller av fakta, utan präglas, på samma sätt, av forskarens fördomar.

Enligt Ronald Dworkin präglas varje uttalande om gällande rätt av en förförståelse om rättens ändamål.¹⁷ Man kan inte iaktta rätten utan att göra en tolkning, och detta innebär att en viss förförståelse om rättens ändamål appliceras på det man ser.¹⁸ Enligt Dworkin är en tolkning av gällande rätt alltid konstruktiv. Den ordnar rättskällematerialet enligt en viss förförståelse om vad som är rättens ändamål.

Enligt den starka relativismen är det uppenbart att den mänskliga varseblivningen arbetar med förförståelse. Man be-

16 Whorf *Language, Thought, and Reality* s. 212 ff.

17 Dworkin *Law's Empire* s. 52 f, s. 64 och s. 422 not 12.

18 Uppfattningen, att den som iakttar applicerar en förförståelse om ändamål, härrör från Hans-Georg Gadamer. Se Gadamer *Wahrheit und Methode* s. 271.

höver bara föreställa sig motsatsen för att inse att detta måste vara fallet. Låt oss föreställa oss en varelse utan förförståelse. En sådan varelse lever i en värld som endast består av rena sinnesintryck. När vederbörande riktar sin uppmärksamhet mot en stol, så ser vederbörande inte en stol, utan bara en mängd sinnesintryck. Och det spelar ingen roll hur många gånger vederbörande tittar på stolen. Den förblir en mängd sinnesintryck som varje gång upplevs som om det vore första gången. Detta är uppenbarligen inte en beskrivning av en människa. Inte ens en nyfödd människa. Det är möjligen en beskrivning av en amöba, eller något annat encelligt djur. Att människan har förmåga att hantera världen som hon gör, visar att hon ständigt strukturerar den enligt sin förförståelse.¹⁹ Ernst Gombrich uttrycker saken på följande sätt.

Without some starting point, some initial schema, we could never get hold of the flux of experience. Without categories we could not sort our impressions.²⁰

Vi kan aldrig vara säkra på om en viss observation, tagen för sig själv, är präglad av en viss fördom eller inte. När jag, som forskare i juridik, läser en dom och får intrycket att ett värde, som enligt min rättviseuppfattning bör beaktas, har påverkat domstolen, trots att detta inte sägs i domskälen, kan jag inte vara säker på att denna tolkning är opåverkad av mina egna värderingar. Jag kan inte vara säker på att jag hade fått samma intryck om jag hade hyst andra värderingar. Vad den starka relativismen visar är följaktligen att neutralitetsidealet förutsätter att man kan testa om en viss observation är påverkad av en viss fördom eller inte. De starka relativisterna anser att ett sådant test inte går att genomföra.

Ett sådant test har emellertid utvecklats av C. I. Lewis²¹ och Israel Scheffler.²² För att testa om en observation är präglad av

19 Code "Taking Subjectivity Into Account" s. 30.

20 Gombrich *Art and Illusion* s. 88.

21 Lewis *Mind and the World Order* s. 52. Se även Peirce "How to Make Our Ideas Clear" s. 152.

22 Scheffler *Science and Subjectivity* s. 25 ff och s. 33.

en viss fördom, måste vi byta ut fördomen mot andra fördomar och försöka upprepa observationen. Om observationen förblir identisk, oavsett vilken fördom vi har, visar detta att observationen är fördomsfri. För rättsvetenskapens vidkommande innebär detta, att en forskare som försöker tolka en dom skall läsa domen flera gånger och varje gång vara inställd på att hitta olika värden. Den del av tolkningen som förblir oförändrad är neutral.

Utvecklingen av Lewis och Schefflers test innebär att argumentationsbördan åter knuffats över till neutralitetsidealets kritiker. För att visa att neutralitetsidealet är orealistiskt måste de visa att testet inte går att genomföra. Argument för att detta skulle vara fallet saknas emellertid i deras kritik av neutralitetsidealet. Argumentationen handlar enbart om vad som händer när observationen görs. Neutralitetsidealets kritiker har inga argument som motsäger att fördomsfria observationer kan separeras från fördomsfulla observationer i ett senare skede.

Vi skall nu titta på de argument mot neutralitetsidealet som handlar specifikt om rättsvetenskap. Dessa argument hävdar inte att neutral vetenskap är en omöjlighet. Det är mycket möjligt att det går att vara neutral inom andra vetenskaper. Argumenten går ut på att det inte går att vara neutral när man håller på med rättsvetenskap, eftersom rättsvetenskapen har speciella egenskaper som omöjliggör ett neutralt förhållningssätt. Den förste som hävdade att det skulle förhålla sig på detta sätt var Julius von Kirchmann, i en berömd debattskrift från 1848.

... so zeigt sich eine neue Eigentümlichkeit des Gegenstandes der Jurisprudenz darin, dass das Recht nicht bloss im Wissen, sondern auch im Fühlen ist, dass ihr Gegenstand nicht bloss im Kopfe, sondern auch in der Brust des Menschen seinen Sitz hat. Die Objekte anderer Wissenschaften sind von diesem Zusatz frei [...] nur die Wahrheit wird verlangt. Im Recht dagegen, welche Erbitterung, welche Leidenschaften, welche Parteigungen mischen sich in die Aufsuchung der Wahrheit!²³

23 von Kirchmann *Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft* s. 21.

Enligt Svein Eng kan man inte kräva att beskrivningar och värderingar skall skiljas från varandra inom rättsvetenskapen. Vissa utsagor om rätten har nämligen en sammansmält modalitet (*fused modality*). De är både beskrivande och värderande, men de består inte av en separerbar kombination av en beskrivning och en värdering. De består av en beskrivning som har förenats med en värdering, så att utsagans anspråk på att säga hur det är inte kan skiljas från dess anspråk på att säga hur det bör vara.²⁴ Eng påstår inte att detta alltid är fallet. Det finns uttalanden som består av en beskrivning och en värdering som kan skiljas från varandra. Men det finns också utsagor där detta inte är möjligt, och sådana utsagor är vanliga i rättsvetenskapen. Enligt Eng ligger det i den juridiska argumentationens natur att vissa utsagor är av detta slag.²⁵

In sciences concerning man and society ... it is not always possible to make a distinction between description and evaluation ... For example, *lawyers' propositions de lege lata* (propositions about what the law is) often have a fused descriptive and normative modality.²⁶

Eng tar följande exempel.

The sentence "Mary Smith's caravan is not (within the meaning of the Building Act) a building" expresses outside the law a free-floating proposition about what something is, or, as the case may be, a descriptive definition if one includes the phrase in parenthesis. Among lawyers this sentence is, however, a normal mode of expression for a fusion of the proposition that the public administrative authorities ought not be able to require building permission, lay down aesthetic requirements or in any other way invoke legal consequences of something's being a building within the meaning of the Building Act, and the proposition that other lawyers will probably hold the same opinion ...²⁷

24 Eng *Analysis of Dis/agreement* s. 330 ff och "Fusion of Descriptive and Normative Propositions" s. 252 ff.

25 Eng "Fusion of Descriptive and Normative Propositions" s. 258.

26 Eng *Analysis of Dis/agreement* s. 433.

27 *Ibid* s. 486

Exemplet är inte övertygande. Engs egen beskrivning av uttalandets innebörd visar att det kan delas upp i en beskrivning och en värdering. Talaren i Engs exempel gör det aktuella uttalandet för att säga att lagen bör tolkas på ett visst sätt och att andra jurister kommer att instämma i detta. Vad skulle inträffa om det sistnämnda påståendet visar sig vara felaktigt? Om talaren upptäcker att andra jurister inte håller med om att lagen bör tolkas på det sätt som han förespråkar, så kommer han självfallet sluta att hävda att andra jurister har denna åsikt. Men måste han för den sakens skull ta tillbaka hela uttalandet? Kan han inte säga, att han tar tillbaka påståendet om andra juristers tolkning, men står fast vid den del av uttalandet som säger hur lagen, enligt hans mening, bör tolkas? Detta verkar rimligt, men enligt Eng skulle det inte vara möjligt. De båda delarna kan inte separeras på detta sätt eftersom de har smält samman till en enhet.

Enligt Eng är en utsaga med sammansmält modalitet ett slags mellanting mellan en beskrivande och en värderande utsaga. Den befinner sig någonstans på en graderad skala, där ytterlighetspunkterna utgörs av ren beskrivning och ren värdering.

The concepts of "descriptive proposition" and "normative proposition" I see as extreme points on a graduated dimension, from the purely descriptive to the purely normative. In the middle of this dimension one has pure fusions. From the middle towards the extremes one has degrees of preponderance of descriptive or normative elements.²⁸

Det grundläggande felet med Engs teori verkar vara att den blandar samman egenskaper hos ett anspråk med egenskaper hos skälen för anspråket. Modalitet är en egenskap hos ett anspråk, och den är en egenskap som inte kan graderas. Antingen så hävdar man att en lag bör tolkas på ett visst sätt eller så hävdar man inte att den bör tolkas på detta sätt.

28 Eng *Analysis of Dis/agreement* s. 329 och "Fusion of Descriptive and Normative Propositions" s. 251.

Börat kan inte graderas. Detta måste skiljas från det faktum att skälen för anspråket innehåller element som kan graderas. Skälen kan exempelvis innehålla ett antagande om faktiska förhållanden, vars riktighet kan vara mer eller mindre säker. Skälen för att lagen bör tolkas på ett visst sätt kan exempelvis vara att syftet med lagen är att förmå människor att bete sig på ett visst sätt och att detta kommer att uppnås med den aktuella tolkningen. Huruvida det sistnämnda antagandet verkligen är korrekt kan vara mer eller mindre säkert. Här kan man prata om en gradering, eftersom talaren kan ha mer eller mindre starka skäl för sitt anspråk. Detta innebär emellertid inte att anspråket i sig kan vara mer eller mindre starkt. Modaliteten kan inte graderas.

Enligt Eng har vissa uttalanden en sammansmält modalitet eftersom skälen för värderingen hänger samman med skälen för beskrivningen. Resonemanget blandar samman egenskaper hos anspråk med egenskaper hos skäl för anspråk. Det stämmer att skälen för en beskrivning och skälen för en värdering kan innehålla gemensamma premisser, men det innebär inte att det anspråk som beskrivningen gör inte kan skiljas från det anspråk som värderingen gör. Det händer ofta inom juridiken att de skäl som en jurist har för att hävda att lagen bör tolkas på ett visst sätt innehåller premisser som också ingår i de skäl som juristen har för att påstå hur andra jurister sannolikt kommer att tolka lagen. Att lagen har en viss ordalydelse kan exempelvis ingå som en premiss i båda fallen. Det förekommer till och med att man utgår från att andra jurister har samma värderingar som man själv, och att man därför påstår att andra jurister kommer att tolka lagen på ett visst sätt, eftersom man anser att lagen bör tolkas på detta sätt. Att två anspråk på detta sätt har gemensamma skäl innebär emellertid inte att anspråken i sig är förenade med varandra.

Enligt Eng har uttalanden om rätten en sammansmält modalitet eftersom rätten ändrar sig hela tiden.

Lawyers put forward their propositions *de lege lata* with and in consciousness of (1) the fact that their arguments – the sources of

law – are temporal, and (2) the fact that their argumentation takes place within an institutional framework consisting of bodies that have competence to make final and binding decisions concerning the interpretation of and subsumption under norm formulations (courts of law). [...] Within the institutional framework that is constituted by the practice of those enforcing the law, and more broadly, by other lawyers' views, it will never be possible to identify any definitive fixed point that can serve as the factual reference of our propositions *de lege lata*. What the law is, is left to our continual determination in and in relation to the temporal dimension. My theory of fused modality relates to and demonstrates the significance of this temporal and institutional framework of our thinking *de lege lata*. In the first place, the theory demonstrates that lawyers adopt the standpoint that there shall be a certain undecidedness in relation to what is constantly taking place in the temporal dimension. Further, the theory shows that in this undecidedness the descriptive and the normative components fuse, constituting the distinctive modality of lawyers' propositions *de lege lata*.²⁹

Det stämmer att skälen för utsagor om rätten ständigt förändras. En premiss, som vid en tidpunkt framstår som säker, kan vid en senare tidpunkt vara mer osäker, eller till och med framstå som falsk. Detta innebär att skälen för ett anspråk varierar i styrka, men det innebär inte att anspråkets modalitet varierar i styrka, och det innebär inte att anspråk är sammansmälta på det sätt som Eng påstår. Den som vill säga något om rätten måste göra en bedömning av skälens styrka och bestämma sig för om han vill framställa ett visst anspråk eller inte. Eftersom skälens styrka varierar över tiden kan det inträffa att en jurist framställer ett anspråk vid en viss tidpunkt, men ändrar sig vid en senare tidpunkt och hävdar motsatsen. Detta är helt naturligt i en verksamhet där förutsättningarna hela tiden ändrar sig. Enligt Eng medför rättens föränderlighet att jurister gör uttalanden utan att ha bestämt sig för om det handlar om en beskrivning eller en värdering. Enligt Eng har sådana uttalanden en sammansmält modalitet. Detta kan

29 Eng "Fused Modality" s. 431 f.

knappast vara riktig. Ett uttalande med obestämd modalitet framställer ju inte något anspråk, och har således ingen modalitet över huvud taget.

Eng framhäver, att om man frågar en jurist om hans uttalande har ett beskrivande anspråk eller ett värderande anspråk, så är juristen ofta oförmögen att svara.

If one asks the lawyer whether he can sort the descriptive from the normative in his proposition *de lege lata*, the answer will often be negative: The lawyer will say that in the making of his proposition *de lege lata* he did not adopt any standpoint on what should be adjusted in the event of subsequent discrepancy.³⁰

Det stämmer att den som uttalar sig om rätten inte alltid klargör vad han menar, trots att vi ber honom om det, men det beror inte på att det inte går att skilja på beskrivningar och värderingar. Det beror på att talaren inte vill klargöra vad han hävdar. Oklarhet är ofta i talarens intresse. Den som uttrycker sig på ett sätt som både kan uppfattas som en beskrivning och en värdering har inte bundit sig vid det ena eller det andra, och har samtidigt alla dörrar öppna. Som Eng helt riktigt framhäver ändras förutsättningarna hela tiden, och den som inte har bundit sig vid något har därför ingenting att ta tillbaka. Den som är oklar behöver aldrig erkänna att han hade fel. Om högsta domstolen inte instämmer i hans tolkning av lagen kan han alltid säga att hans uttalande inte var någon beskrivning av gällande rätt. Det var ingen prognos om hur andra jurister skulle komma att tolka lagen. Det var en utsaga om hur den bör tolkas, enligt hans värderingar, och den står han fast vid. Enligt det separationsideal som jag har förespråkade i den här boken är ett sådant beteende inte acceptabelt, och Eng är därför mot separationsidealet. Den grundläggande skillnaden mellan Eng's vetenskapsideal och mitt vetenskapsideal är att Eng's teori tjänar avsändarens intresse, medan min teori är utformad i mottagarens intresse. Avsändaren kan

30 Eng *Analysis of Dis/agreement* s. 324 och "Fusion of Descriptive and Normative Propositions" s. 247.

vinna på att beskrivningar och värderingar blandats samman, eftersom värderingar får större genomslag om de smygs in bland beskrivningar, och oklarhet döljer felbedömningar. Mottagaren är däremot alltid betjänt av klarhet.³¹

Vi skall nu gå vidare och titta på det argument som oftast framförs av neutralitetsidealets motståndare – utsagor om gällande rätt är värderande eftersom moralen en rättskälla. Den mest kända varianten av detta argument har framförts av Ronald Dworkin.³² Dworkin använder det amerikanska rättsfallet *Riggs v. Palmer* som exempel.³³ Fallet handlar om en arvstvist. Elmer Palmer hade mördat sin farfar, och farfaderns övriga arvingar hävdade att han därigenom förlorat sin arvsrätt. Palmer bestred detta och hänvisade till den gällande arvslagen. Lagen i fråga föreskriver att barnbarn har arvsrätt, och säger inte att denna rätt går förlorad om arvingen mördar arvlåtaren. Palmer vann i första instans men förlorade målet i överinstansen. I första instans tillämpade domstolen lagen rakt av, och konstaterade att det följer av lagen att Palmer har arvsrätt. I överinstansen åsidosatte däremot domstolen lagen, och gav istället företräde åt principen, att man inte skall få skörda frukterna av sina egna orättshandlingar. Dworkin uppmärksammar att domstolen inte hämtade denna princip från lagen eller från rättspraxis. Principen hämtades från moralen. Enligt Dworkin visar detta att det finns fall där något är juridiskt rätt därför att det är moraliskt rätt, och detta innebär i sin tur att utsagor om gällande rätt är värderande.

Dworkins kritik av rättspositivismen har givit upphov till en omfattande debatt, där hans argument mot rättspositivismen har utvecklats och preciserats. Argumentet ser numera ut på följande sätt. Om man studerar rättskällevärdet i en viss rättsordning, så ser man att den uppmanar domare att beakta sin moraluppfattning, och man upptäcker till och med att rättskällevärdet i vissa fall uppmanar domare att sätta moralen

31 Se Dahlman "Fused Modality or Confused Modality?" s. 85 f.

32 Dworkin *Taking Rights Seriously* s. 23 ff.

33 *Riggs v. Palmer* (1889), 115 NY 506.

framför lagen. Detta är inte nödvändigtvis fallet, men praktiskt taget varenda rättsordning har en rättskällelära av detta slag. Det är ett empiriskt faktum att moralen är en rättskälla. Detta innebär att det finns fall där innehållet i gällande rätt beror på en moralisk värdering, och det innebär i sin tur att man i sådana fall inte kan säga vad som är gällande rätt utan att göra en moralisk värdering. Man kan inte göra en rättsdogmatisk tolkning utan att blanda in sina egna värderingar.

Detta argument har fått vissa rättspositivister att tumma på neutralitetsidealet. De kallar sin rättsfilosofi för inklusiv rättspositivism (*Inclusive Legal Positivism*), och hävdar att rättsvetenskapen inte kan vara neutral när moralen är en rättskälla. En av dessa rättsfilosofer är W. J. Waluchow.

Commentators should strive for impartiality and objectivity. But if the very existence of what they are investigating depends crucially on its satisfying moral conditions, then full moral impartiality may not be possible. If an enacted rule is valid within a legal system only if it satisfies a legally recognized moral condition, then a commentator who wishes to describe the content of valid law within that jurisdiction may have no choice but to ask the moral question: Does the rule satisfy the moral condition?³⁴

Detta argument håller inte. Enligt neutralitetsidealet skall en rättsdogmatisk framställning göra två saker (se kapitel 3). Den skall beskriva för domaren vilka sociala fakta denne är bunden vid, genom att återge vad som följer av det sociala faktum som kallas rättskälleläran och de sociala fakta som utpekas av denna i form av rättskällor. Och den skall beskriva för dem som berörs av domen hur domstolen sannolikt kommer att döma. Detta kan göras på ett neutralt sätt, trots att rättskälleläran säger att domaren skall göra en moralisk värdering. I det första ledet återger framställningen vad rättskälleläran föreskriver, och redovisar härmed det faktum att den uppmanar domaren att beakta sin moraluppfattning i viss utsträckning. Häri ligger ingen värdering. Hur värderingen skall utfalla

34 Waluchow *Inclusive Legal Positivism* s. 105 f.

överlåts åt domaren att bedöma. En rättsdogmatisk framställning som iakttar neutralitetsidealet återger de tolkningsalternativ som står till buds, och redogör för deras koherens med rättskällorna, men tar inte ställning i valet mellan dem. I det andra ledet görs en prognos om domstolens ställningstagande. Här görs inte heller någon värdering. Att man gissar vilken värdering som kommer att göras av någon annan innebär inte att man själv gör en värdering.

Argumentet visar att en domare är tvungen att ta in sin moral i dömandet, men det visar inte att en forskare är tvungen att ta in sin moral i beskrivningen av gällande rätt.³⁵ Att en domare inte kan vara rättspolitiskt neutral säger sig självt. Domaren är ju satt att bestämma vilket värde som skall få företräde i det aktuella fallet. Men detta innebär inte att en forskare inte kan vara neutral. Neutralitetsidealet tilldelar forskaren en helt annan roll än domaren. Skillnaden mellan dömandet och rättsdogmatiken fördunklas tyvärr av det juridiska språkbruket. Jurister säger att en domare "tolkar" rätten när domaren bestämmer vilket värde som skall få företräde, men de säger också att en forskare "tolkar" rätten, när vederbörande utfärdar en prognos. Detta språkbruk döljer att det i själva verket handlar om två olika saker. Domarens tolkning är värderande. Forskarens tolkning behöver inte vara värderande.³⁶

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att neutralitetsidealets kritiker inte har lyckats framföra något potent argument för sin sak. Kritikerna har inte lyckats visa att det inte går att leva upp till neutralitetsidealet.

Låt oss därför gå över till neutralitetsförespråkarnas argument. Här kan argumentationen delas upp i två delar. I den första delen går argumentationen ut på att visa att den metod som neutralitetsidealet föreskriver är genomförbar. Neutralitetsförespråkarna förklarar hur man skall gå till väga för att

35 Se Dahlman "Adjudicative and Epistemic Recognition" s. 239.

36 Jfr. Raz "Postema on Law's Authority" s. 14 ff och Stavropoulos *Objectivity in Law* s. 58

vara neutral, och påvisar att metoden har visat sig fungera i praktiken. Neutrala framställningar används frekvent som auktoriteter, och det visar att de verkligen är neutrala. Dessa argument är vi väl förtrogna med vid det här laget (se kapitel 2 och kapitel 3).

I den *andra* delen går argumentationen ut på att den starka relativismen för med sig konsekvenser, som inte bara är oacceptabla för svaga relativister, utan även är oacceptabla för de starka relativisterna själva. Den starka relativismen är oacceptabel för varje forskare som vill bedriva ideologikritisk rättsvetenskap eftersom den undergräver förutsättningarna för ideologikritik.³⁷ En feminist som är stark relativist kan inte kritisera en traditionell rättsdogmatisk framställning för att den försummar att ta hänsyn till kvinnors perspektiv och kvinnors intressen. Man kan inte kritisera någon för att vara partisk, om man anser att det är omöjligt att vara opartisk.³⁸ Som stark relativist kan man inte heller kritisera den rådande ordningen med hänvisning till fakta. Man kan exempelvis inte hävda att det är ett objektiva faktum att kvinnor diskrimineras i ett visst avseende. Den som anser att det är omöjligt att beskriva världen på ett neutralt sätt, måste acceptera att detta också gäller när det handlar om att beskriva kvinnors ställning i samhället. Konsekvenserna av den starka relativismen beskrivs på följande sätt av Hilary Putnam.

... the relativist cannot, in the end, make any sense of the distinction between being right and thinking he is right; and that means that there is, in the end, no difference between asserting or thinking, on the one hand, and making noises (or producing mental images) on the other. [...] To hold such a view is to commit a sort of mental suicide.³⁹

Om man studerar hur neutralitetsidealets kritiker betar sig kan man emellertid konstatera att de inte respekterar dessa

37 Se Moser "What is Feminist Epistemology?" s. 109.

38 Se Antony "Quine as a Feminist" s. 188 f.

39 Putnam *Reason, Truth and History* s. 122.

konsekvenser av sin egen filosofi. De observerar hur kvinnor diskrimineras och hävdar att dessa observationer är fördomsfria. Och om någon skulle hävda, att man bara uppfattar kvinnor som diskriminerade om man redan från början har fördomen att de diskrimineras, så förnekar de detta bestämt. Det är ett faktum att kvinnor diskrimineras! Oavsett vad man har för fördomar, kan man konstatera att det förhåller sig på detta sätt. Som svag relativist instämmer jag helt i denna beskrivning. Visst är det ett faktum att kvinnor diskrimineras. Problemet är bara att en stark relativist inte kan hävda något sådant.

När de starka relativisterna betar sig på detta sätt gör de sig skyldiga till en typ av inkonsekvens, som Maurice Mandelbaum kallar *the Self-Excepting Fallacy*.⁴⁰ Man hävdar att något gäller universellt, men man tillämpar det inte på sig själv. Som exempel kan vi titta på Eva-Maria Svenssons doktorsavhandling *Genus och rätt*. Svensson ansluter sig tydligt till den starka relativismen.⁴¹ En framställning sker alltid från ett visst perspektiv och det finns inget neutralt perspektiv.⁴² Enligt Svensson finns det inte någon verklighet som är oberoende av betraktaren.⁴³ När det gäller genus uttrycker hon sig däremot på följande sätt.

En förståelse som inte ser genus relevans har missat något centralt. Den kan inte vara rättvis och vederhäftig.⁴⁴

Detta går inte ihop. Hur kan något vara centralt när det inte finns något neutralt perspektiv? Och hur kan man kräva att en beskrivning skall vara vederhäftig när det inte finns någon oberoende verklighet som den kan överensstämja med? Denna inkonsekvens hos feminister som bekänner sig till den

40 Se Mandelbaum "Subjective, Objective, and Conceptual Relativisms" s. 36.

41 Svensson *Genus och rätt* s. 88.

42 Ibid s. 20, s. 55, s. 62 och s. 271.

43 Ibid s. 88.

44 Ibid s. 11.

starka relativismen har uppmärksammats och kritiserats av feminister som förespråkar den svaga relativismen. Bland de främsta kritikerna märks Sandra Harding⁴⁵ och Susan Haack.⁴⁶ Harding uttrycker kritiken på följande sätt.

How can we appeal to our own scientific research in support of alternative explanations of the natural world that are "less false" or "closer to the truth" and at the same time question the grounds for taking scientific facts and their explanations to be the reasonable end of justificatory arguments?⁴⁷

I den svenska debatten har denna kritik framförts av Margareta Hallberg.

Unless one supposes that male-biased theories somehow misdescribe reality and misrepresent how things are, it is difficult to make sense of much of feminist science criticism.⁴⁸

Kritiken mot den starka relativismen innebär i slutändan att den starka relativismen är ohållbar som grund för vetenskaplig verksamhet. Den starka relativismen undergräver varje försök att säga någonting objektivt om världen, och den undergräver till och med sig själv. Enligt den starka relativismen är alla ståndpunkter subjektiva, och det måste ju i så fall även gälla den starka relativismen. Det som den starka relativismen hävdar kan ju inte vara ett objektivt faktum, om det inte finns några objektiva fakta. Om den starka relativismen skulle göra anspråk på att beskriva ett objektivt faktum, när den säger att det inte finns objektiva fakta, så skulle den säga mot sig själv.⁴⁹ För att en sådan självmotsägelse skall undvikas måste den starka relativismen vara en ståndpunkt som inte innehåller något påstående om hur världen är.⁵⁰ Härmed har

45 Harding *The Science Question in Feminism* s. 138.

46 Haack "Science 'From a Feminist Perspective'" s. 18.

47 Harding *The Science Question in Feminism* s. 138.

48 Hallberg "Feminist Epistemology: An Impossible Project?" s. 373.

49 Se Bulygin "Does (Part of) Legal Philosophy Rest on a Mistake?" s. 10 f.

50 Se Winch "Språk, tro och relativism" s. 213.

den starka relativismen utplånat sig själv. En ståndpunkt som inte påstår något är innehållslös. Att den starka relativismen är självförgörande, eftersom den innebär att stark relativism antingen är någonting självmotsägande eller någonting innehållslöst, har uppmärksammats av bl.a. Harvey Siegel.⁵¹

Följande uttalande av Eva-Maria Svensson visar tydligt hur den starka relativismen utplånar sig själv.

... all definition av tillvaron är en föreställning. Det är därför inte möjligt att tala om en sann eller falsk verklighetsbild eftersom verkligheten är det som vi förstår att den är. [...] Sann eller falsk blir därmed en irrelevant distinktion...⁵²

Svensson säger att det är meningslöst att göra anspråk på sanning när man talar. Frågan är om Svensson gör anspråk på sanning när hon säger detta. Menar Svensson att det är sant att det inte finns någon sanning? Om svaret på denna fråga är ja, så säger hon mot sig själv. Om svaret är nej, så gör Svenssons utsaga inte anspråk på att säga något om hur världen är. Båda svarsalternativen innebär att uttalandet utplånar sig själv.

51 Siegel *Relativism Refuted* s. 8 f. Se även Quine "On Empirical Equivalent Systems of the World" s. 327 f, Davidson "On the Very Idea of a Conceptual Scheme" s. 67, Nagel *The Last Word* s. 92, Hermerén *Värdering och objektivitet* s. 175 f och Alvesson / Sköldberg *Tolkning och reflektion* s. 52.

52 Svensson *Genus och rätt* s. 228.

5 Hur neutral skall
man vara?

Som vi har sett i föregående kapitel finns det goda skäl att se neutralitetsidealet som ett realistiskt ideal. Man kan uppnå en hög grad av neutralitet om man anstränger sig. Att det går att vara neutral innebär dock inte att man bör vara neutral. Vi skall därför avsluta den här boken med att titta något på forskarens roll i det offentliga samtalet. Bör man vara politiskt neutral som forskare? Eller finns det saker som är mer värdefulla än neutralitet?

Enligt min uppfattning skall de som forskar i juridik delta i samhällsdebatten och ge uttryck för sina politiska åsikter, men detta får inte leda till att forskarens värderingar påverkar den beskrivande delen av framställningen. En rättsvetenskaplig framställning skall bestå av två tydligt avskilda delar – en beskrivande del, som är politiskt neutral, och en normativ del, där forskaren framför sina personliga åsikter. Som jag har visat i den här boken är denna metod värdefull av två skäl. Den ökar klarheten och gör att framställningen fungerar bättre som en rättslig auktoritet. Personliga värderingar är välkomna, men de skall skiljas från den del av framställningen som är beskrivande och neutral.

Motsatsen till detta separationsideal finner vi hos Aleksander Peczenik. När Peczenik beskriver sitt vetenskapsideal så beskriver han en rättsvetenskap där beskrivningar och värderingar är sammanblandade.¹

En sådan rättsvetenskap är inte rädd för att blanda in värderingar i juridiken. Den grundas på en avvägning av olika objektivt värderade rättsprinciper ... Den eftersträvar en koherent helhetsbild, nöjer sig inte med att tugga rättsfall och förarbeten. Den bygger på en djupgående kunskap i historia, komparativ rätt och filosofi. Den väver samman rätten, förnuftet och moralen.²

Enligt Peczenik kräver min metod en filosofisk analys som jurister inte är kapabla att genomföra, och metoden är dessutom allt för tidsödande.

1 Se t.ex. Aarnio / Peczenik "Beyond the Reality" s. 21.

2 Peczenik "Värdenihilismen och den konstruktiva juridiken" s. 483.

Dahlman ... wants jurists to make the philosophical analysis. I doubt very much that jurists are prepared to do this consistently, a time-consuming and perhaps unwise undertaking.³

Att min metod skulle kräva en filosofisk analys som jurister inte är kapabla att genomföra håller jag inte med om. Om en forskare i juridik försöker vara neutral så innebär inte det att forskaren ägnar sig åt filosofi. Det forskaren ägnar sig åt är den vetenskapliga metod som jag har beskrivit i kapitel 3, och denna metod kräver inte någon skolning i filosofisk analys. Att det skulle vara allt för tidsödande att leva upp till neutralitetsidealet kan jag inte heller hålla med om. Visst är det tidskrävande och arbetsamt att leva upp till neutralitetsidealet, men enligt min mening är det en god investering. Som vi har sett i den här boken kräver neutralitetsidealet en ständig självkritik. För att en beskrivning skall bli så neutral som möjligt måste man hela tiden vara uppmärksam på balansen i framställningen. Man måste stanna upp gång på gång och fråga sig själv om beskrivningen påverkats av ens värderingar. Det tar självfallet längre tid att skriva på detta sätt än att fritt låta beskrivningar och värderingar blandas, men det betalar sig. Som vi har sett i kapitel 2 är nyttan av neutrala framställningar mångdubbelt större från informationsekonomisk synpunkt, eftersom en neutral framställning kan användas som en auktoritet av personer med olika politiska värderingar.

Att Peczenik har ett annat forskarideal beror på att han har en annan uppfattning om rättsvetenskapens nytta. Peczenik anser att rättsvetenskapen skall verka för rättvisa. Det finns krafter i världen som verkar för rättvisa och det finns krafter som verkar för orättvisa, och forskaren skall inte ställa sig neutral i denna strid.⁴ Rättsvetenskapen är till störst nytta för samhället när den fungerar som en moralisk auktoritet för domare och andra beslutsfattare. Enligt Peczenik går rätts-

3 Peczenik *Scientia Juris* s. 101.

4 Jfr. Palmeri "Charlotte Perkins Gilman: Forerunner of a Feminist Social Science" s. 99 och s. 115.

vetenskapens uppgift ut på att forskaren skall ingjuta goda värderingar i rätten.

The most sensible division of labour between the lawgiver, the judge, and the legal scholar may perhaps be something along the following lines. The lawgiver sets down rules for normal cases, but due to changes in society, and to human imperfection, she must permit *contra legem* interpretation in hard cases. The legal scholar should try to interpret the products of legislation in the most coherent way possible, paying as much attention as possible to the inner coherence of the law as well as the coherence between law and morality.⁵

Peczeniks forskarideal förutsätter att den uppfattning om rättvisa som forskaren verkar för är objektivt riktig. Peczenik utgår från att det finns en objektiv rättvisa och att forskaren har insikt i vad som objektivt sett är rättvist. Detta antagande är minst sagt tvivelaktigt. Frågan om rättsvetenskapen skall vara neutral aktualiseras i fall där en rättspolitisk ståndpunkt står mot en annan rättspolitisk ståndpunkt. Kan man i sådana fall verkligen hävda att den ena sidans värdering är objektivt riktig? Och hur kan man vara säker på att forskaren är på rätt sida? För det första kan det ifrågasättas om det över huvud taget finns en objektiv moral. Enligt Axel Hägerström är moraliska värderingar endast subjektiva känslor.⁶ Därtill kommer, att även om det finns värderingar som är objektivt riktiga, så verkar det inte finnas något sätt att veta vilka dessa värderingar är. Det finns inget objektivt kriterium som kan tala om vem som har den objektiva moralen på sin sida, när en rättspolitisk ståndpunkt står mot en annan. Enligt Peczenik finns det anledning att utgå ifrån att en moraluppfattning är riktig om den är sammanhållen och koherent.⁷ Problemet är bara

5 Peczenik *Scientia Juris* s. 157.

6 Hägerström "Om moraliska föreställningars sanning" s. 46. Se även Stevenson *Facts and Values* s. 30, Ayer *Language, Truth and Logic* s. 110 och Mackie *Ethics* s. 30 ff.

7 Peczenik "Law, Morality, Coherence and Truth" s. 173. Se även Alexy "Coherence and Argumentation" s. 41 ff och Brink *Moral Realism and the Foundations of Ethics* s. 122 ff.

att ett sådant kriterium inte fungerar när två välutvecklade rättspolitiska ståndpunkter står mot varandra, eftersom båda sidor har en sammanhållen och koherent moraluppfattning. Ståndpunkterna går inte ihop med varandra, men tagna var och en för sig uppvisar de stor intern koherens.⁸

Detta innebär att Peczeniks forskarideal blir problematiskt från demokratisk synpunkt. Varför skall forskarens värderingar ges en högre ställning än andra medborgares värderingar, när värderingar bara är subjektiva känslor?⁹ Enligt grundlagens regler för den offentliga maktutövningen tilldelas vissa personer en roll som innebär att deras värderingar får en speciell ställning i rättsbildningen. Rollen som riksdagsledamot ger makt över normgivningen (Regeringsformen 1 kap. 4 §) och rollen som domare ger makt över rättsskipningen (Regeringsformen 1 kap. 8 §). Men grundlagen ger inte någon sådan makt åt den som har rollen som forskare.¹⁰ Peczeniks uppfattning om forskarens roll i samhället strider därför mot grundlagen. Peczenik vill ha en stat där forskarens värderingar upphöjts till rättskälla. Hans politiska filosofi sätter stor vikt vid demokrati,¹¹ men när det gäller forskarens roll, gör han avsteg från de värden som präglar den svenska grundlagen, och rör sig mot en aristokratisk statsform.

Därtill kommer, att även om det finns en objektiv rättvisa, så är detta inte ett argument mot en separation av beskrivningar och värderingar. Tanken med den värderande delen av framställningen är just att den skulle användas av forskaren för att påverka samhället i en god riktning. Jag anser, precis som Peczenik, att forskaren skall verka för rättvisa. Skillnaden mellan mig och Peczenik är att jag anser att denna del av framställningen skall separeras från den beskrivande delen, medan Peczenik förespråkar en sammanblandning. Att forskaren skall verka för rättvisa är oförenligt med den stränga

8 Se Rescher "Die Kriterien der Wahrheit" s. 377 och Dahlman *Objektiv moral – Tro det den som vill* s. 102 f.

9 Jfr. Ross *Om ret och retfaerdighed* s. 414.

10 Ibid s. 430.

11 Se t.ex. Peczenik *Vad är rätt?* s. 63 ff.

uppfattning om neutralitet som bl.a. förespråkas av Knut Rodhe. Som vi har uppmärksammat tidigare anser Rodhe att personliga värderingar över huvud taget inte får förekomma i rättsvetenskapliga framställningar.¹² Att forskaren skall verka för rättvisa är däremot inte oförenligt med den mindre stränga variant av neutralitetsidealet som jag har förespråkat i den här boken.

Detta innebär att det inte räcker att hänvisa till ett forskarideal som säger att forskaren skall verka för rättvisa om man vill tillbakavisa min metod. Man måste hävda att en sammanblandning av beskrivning och värdering av någon anledning är att föredra framför en separation. En sådan argumentation är inte lätt att hitta bland dem som motsätter sig en separation. För att hitta ett argument för sammanblandning måste man gå till den socialkonservative filosofen Edmund Burke. Enligt Burke består grunden till ett gott samhälle av goda fördomar. Vetenskapen skall vara fördomsfull, i den meningen att vetenskapliga beskrivningar skall vara färgade av goda värderingar. Det är vetenskapens uppgift att kultivera goda fördomar, som sedan skall övertas av politiker och andra beslutsfattare. Burke förespråkar därför ett vetenskapsideal där beskrivningar och värderingar är sammanblandade.

Prejudice is of ready application in the emergency; it previously engages the mind in a steady course of wisdom and virtue, and does not leave the man hesitating in the moment of decision, skeptical, puzzled, and unresolved. Prejudice renders a man's virtue his habit; and not a series of unconnected acts. Through just prejudice, his duty becomes a part of his nature.¹³

Burkes resonemang vilar på en uppfattning om domare och andra beslutsfattare som inte sätter tilltro till kritiskt tänkande. Det är farligt att ifrågasätta sina fördomar. Då blir man lätt osäker och förvirrad. Det är bättre om domare och andra beslutsfattare använder vetenskapen som en moralisk

12 Rodhe "Beskrivning – prognos – rekommendation" s. 3.

13 Burke *Reflections on the Revolution in France* s. 87.

auktoritet, och litat på de fördomar som utvecklats i den vetenskapliga traditionen. Som vi har sett i den här undersökningen vilar idéerna om separation och neutralitet på motsatt filosofi. Vetenskapen skall inte göra värderingar åt folk. Vetenskapen skall hjälpa människor att fatta välgrundade beslut.¹⁴ Rättsvetenskapen skall exempelvis hjälpa domare genom att ge dem en utförlig och allsidig skälbild som beslutsunderlag. Men rättsvetenskapen skall inte fatta besluten åt domaren. Max Weber uttrycker saken på följande sätt.

Was wir ihm für diesen Entschluss ... bieten können, ist: Kenntnis der Bedeutung des Gewollten selbst. Wir können ihn die Zwecke nach Zusammenhang und Bedeutung kennen lehren, die er will und zwischen denen er wählt, zunächst durch Aufzeigung und logisch zusammenhängende Entwicklung der „Ideen“, die dem konkreten Zwecke zugrunde liegen oder liegen können.¹⁵

Enligt min uppfattning har Weber helt rätt i sin kritik av neutralitetsidealets motståndare. Forskaren skall hjälpa människor att fatta välgrundade beslut. Men Weber drar detta forskarideal för långt. Som vi har sett förespråkar Weber den stränga variant av neutralitetsidealet, som innebär att forskarens egna värderingar över huvud taget inte får förekomma. Weber anser, precis som Rodhe, att det inte räcker att forskarens värderingar hålls avskilda från den övriga framställningen. De skall hållas utanför vetenskapen helt och hållet.¹⁶ Om man vill ägna sig åt politik så skall man göra det som enskild medborgare. I den berömda skriften *Wissenschaft als Beruf* uppmanar Weber sina kollegor att sluta bedriva politik från katedern. Den som vill ägna sig åt politik skall gå ut på gatan!

Gehe hinaus auf die Gassen und rede öffentlich [...] wo Kritik möglich ist. Im Hörsaal, wo man seinen Zuhörern gegenüber sitzt, haben sie zu schweigen und der Lehrer zu reden, und ich halte

14 Jfr. Wahlgren "Syfte och nytta med rättsvetenskapliga arbeten" s. 301.

15 Weber *Skriften zur Wissenschaftslehre* s. 26.

16 Se även Goldmann *Statsvetenskap som yrke* s. 52 och s. 61.

es für unverantwortlich, diesen Umstand, dass die Studenten um ihres Fortkommens willen das Kolleg eines Lehrers besuchen müssen, und dass dort niemand zugegen ist, der diesem mit Kritik entgegentritt, auszunützen, um den Hörern nicht, wie es seine Aufgabe ist, mit seinen Kenntnissen und wissenschaftlichen Erfahrungen nützlich zu sein, sondern sie zu stempeln nach seiner persönlichen politischen Anschauung.¹⁷

Här har vi att göra med en motsättning inom den forskarkrets som förespråkar neutralitetsidealet. Vissa anser att väderingar hör hemma inom rättsvetenskapen, förutsatt att de hålls avskilda från den beskrivande delen av framställningen. Andra anser, som Weber, att personliga värderingar över huvud taget inte hör hemma i rättsvetenskapen. Argumentet för den stränga varianten handlar om forskarens lojalitet mot sin arbetsgivare. Forskaren är inte anställd för att bedriva politik. Forskaren är anställd av universitetet för att bedriva opartisk forskning. Som jurist kan jag konstatera att detta argument förutsätter att universitetet verkligen instruerar sina anställda att vara opartiska i sin forskning. Detta är ibland fallet, men det gäller inte generellt.¹⁸

Det som talar för den mindre stränga varianten är att det ofta finns ett intresse hos läsaren att få ta del av forskarens värdeomdömen. Läsaren har inte för avsikt att använda forskarens omdömen som en auktoritet, men läsaren vill ändå höra forskarens uppfattning, eftersom forskaren är väl insatt i problemet. Detta argument har framförts av Alf Ross.¹⁹

Heraf opstår det metodologiske probleme, om den videnskabelige forsker selv skal foretage ... den besluttende afvejning, eller om han skal nøjes med at fremlægge sine udregninger og overlade det til handlingens folk selv at drage den praktiske konklusion.

17 Weber *Wissenschaft als Beruf* s. 25.

18 För egen del är jag anställd vid Lunds universitet, och här finns det faktiskt en sådan instruktion. Enligt de riktlinjer som utfärdats av rektorsämbetet vid Lunds universitet skall forskningen vara "opartisk och objektiv". Se *Etikfrågor vid Lunds universitet* s. 8.

19 Se även Kellgren "Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning" s. 519.

sion ... Det er klart, at den virksomhed der her er tale om ikke er af videnskabelig art. Heraf kan man imidlertid ... ikke drage den praktiske slutning af ideen om videnskabens renhed, at den ikke bør foretages af en videnskabsmand. Det må blot klart markeras, at han for så vidt ikke handler som videnskabens repræsentant. På den anden side er der grund til at tro, at den afvejning teoretikeren foretager, i mange tilfælde vil kunne have vejledende værdi for praktikeren. Denne afvejning sker jo på grundlag af hans umiddelbare og omfattende viden om de relevante kendsgerninger og sammenhæng.²⁰

Forskarens omdöme kan användas som ett test av läsaren, trots att läsaren inte betraktar forskaren som en moralisk auktoritet. Läsaren har vägt de skäl mot varandra som forskaren har presenterat i sin skälbild och uppfattat skälen på ena sidan som tyngre än skälen på den andra sidan, och nu vill läsaren veta om forskaren har kommit till samma resultat. Om det visar sig att forskaren har kommit till ett annat resultat kan detta vara en anledning för läsaren att ompröva sin egen bedömning. Det får inte läsaren att förkasta sin bedömning och överta forskarens, eftersom läsaren inte betraktar forskaren som en auktoritet, men det kan få läsaren att tänka igenom saken en gång till och kontrollera att den första bedömningen inte var förhastad. Om man tar bort det avsnitt i en vetenskaplig framställning där forskaren ger uttryck för sina egna rättspolitiska åsikter tar man därför bort något som kan ha ett värde för läsaren.

För egen del sympatiserar jag med den mindre stränga varianten, och det är dess metod jag har försökt tillämpa när jag har skrivit den här boken. Jag har vinnlagt mig om att ge en allsidig och balanserad bild av de argument som framförs i debatten. Men jag har också givit uttryck för min egen ståndpunkt, och min egen bedömning av argumenten. Om jag har lyckats, har framställningen både varit informativ och provokativ.

20 Ross *Om ret och retfærdighed* s. 413.

Litteratur

- Aarnio, Aulis / Peczenik, Aleksander "Beyond the Reality", i Peczenik, Aleksander (red.) *Meaning, Interpretation and the Law*, Tampere, 1986.
- Aarnio, Aulis *Reason and Authority – A Treatise on the Dynamic Paradigm of Legal Dogmatics*, Aldershot, 1997.
- Agell, Anders "Rättsdogmatik eller konstruktiv rättsvetenskap", *Festskrift till Stig Strömholm*, Uppsala, 1997.
- Agell, Anders "Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen", *Svensk Juristtidning*, s. 243 ff, 2002.
- Albert, Hans "Theorie und Prognose in den Sozialwissenschaften", *Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik*, vol. 93, 1957.
- Alchourrón, Carlos / Bulygin, Eugenio *Normative Systems*, Wien, 1971.
- Alexy, Robert "Coherence and Argumentation", i Aarnio, Aulis (red.) *On Coherence Theory of Law*, Lund, 1998.
- Alexy, Robert "The Nature of Legal Philosophy", *Associations*, vol. 7, 2003.
- Alvesson, Mats / Sköldberg, Kaj *Tolkning och reflektion*, Lund, 1994.
- Andréasson, Reidar *Att beskriva rätten*, Uppsala universitet, 2004.
- Antony, Louise "Quine as a Feminist", i Antony, Louise (red.) *A Mind of One's Own*, Boulder, 1993.
- Austin, John *The Province of Jurisprudence Determined*, London, 1954.
- Ayer, A. J. *Language, Truth and Logic*, London, 1971.
- Bacon, Francis *Novum Organum*, Chicago, 1994.
- Bentham, Jeremy *A Comment on the Commentaries*, Oxford, 1928.
- Bentham, Jeremy *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Oxford, 1970.
- Bergholtz, Gunnar *Ratio et Auctoritas*, Lund, 1987.
- Bergström, Lars *Objektivitet*, Stockholm, 1972.
- Bergström, Lars "Relativism", *Filosofisk Tidskrift*, nr. 1, 1998.
<http://www.philosophy.su.se/texter/relativism.htm>
- Bernstein, Richard J. *Bortom objektivitet och relativism*, Göteborg, 1987.
- Bloor, David *Knowledge and Social Imagery*, 2:a uppl., Chicago, 1991.
- Brink, David *Moral Realism and the Foundations of Ethics*, Cambridge, 1989.
- Bobbio, Norberto *Il positivismo giuridico*, Turin, 1996.
- Bulygin, Eugenio "Does (Part of) Legal Philosophy Rest on a Mistake?", opublicerad artikel, presenterad vid kongressen "The Future of Legal Positivism" i Alicante 2004.
- Burke, Edmund *Reflections on the Revolution in France*, Oxford, 1993.
- Chomsky, Noam "Objectivity and Liberal Scholarship", *American Power and the New Mandarins*, New York, 2002.
- Christensen, Anna "Ideologikritik contra dogmatik", i Hydén, Håkan (red.) *Rätten som instrument för social förändring*, Lund, 1982.
- Code, Lorraine "Taking Subjectivity Into Account", i Alcoff, Linda m.fl. (red.) *Feminist Epistemologies*, New York, 1993.
- Copi, Irving / Cohen, Carl *Introduction to Logic*, 11:e uppl., Upper Saddle River, 2002.
- Dahlman, Christian *Objektiv moral – Tro det den som vill*, Lund, 2002.
- Dahlman, Christian "Fused Modality or Confused Modality?", *Ratio Juris*, vol. 17, no. 1, 2004.
- Dahlman, Christian "Adjudicative and Epistemic Recognition", *Analisi e diritto*, 2004.

- Dahlman, Christian "Rättspositivismens ekonomiska grund", i Dahlman, Christian (red.) *Studier i Rättsekonomi – Festskrift till Ingemar Ståhl*, Lund, 2005.
- Damer, Edward *Attacking Faulty Reasoning*, Belmont, 1980.
- Davidson, Donald "On the Very Idea of a Conceptual Scheme", i Krausz, Michael (red.) *Relativism*, Notre Dame, 1992.
- De George, Richard *The Nature and Limits of Authority*, Lawrence, 1985.
- Dickson, Julie *Evaluation and Legal Theory*, Oxford, 2001.
- Dworkin, Ronald *Taking Rights Seriously*, Cambridge (Ma.), 1977.
- Dworkin, Ronald *Law's Empire*, London, 1986.
- Ekelöf, Per Olof *Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap?*, Lund, 1951.
- Eliasson, Rosmari *Forskningsetik och perspektivval*, Lund, 1995.
- Eng, Svein "Fusion of Descriptive and Normative Propositions", *Ratio Juris*, vol. 13, no. 3, 2000.
- Eng, Svein *Analysis of Dis/agreement*, Dordrecht, 2003.
- Eng, Svein "Fused Modality", *Ratio Juris*, vol. 18, no. 4, 2005.
- Etikfrågor vid Lunds universitet* <http://www.lu.se/upload/LUPDF/etikdokumentisinhet.pdf>
- Finnis, John *Natural Law and Natural Rights*, Oxford, 1980.
- Fish, Stanley *Is There a Text in This Class?*, Cambridge, 1980.
- Forsman, Birgitta *Vetenskap och moral*, Nora, 2002.
- Foucault, Michel *Power/Knowledge*, Harlow, 1980.
- Fuller, Lon "Positivism and Fidelity to Law", *Harvard Law Review*, vol. 71, no. 4, 1958.
- Fuller, Lon *The Morality of Law*, New Haven, 1964.
- Fuller, Lon "Two Principles of Human Association", i Winston, Kenneth (red.) *The Principles of Social Order*, rev. uppl., Oxford, 2001.
- Gadamer, Hans-Georg *Wahrheit und Methode*, Tübingen, 1990.
- von Glasersfeld, Ernst "Konstruktion der Wirklichkeit und des Begriffs der Objektivität", i Gumin, Heinz (red.) *Einführung in den Konstruktivismus*, München, 1992.
- von Glasersfeld, Ernst *Radikaler Konstruktivismus*, Frankfurt a.M., 1996.
- Goldmann, Kjell *Statsvetenskap som yrke*, Lund, 2005.
- Gombrich, Ernst Hans *Art and Illusion*, 2:a uppl., Washington, 1960.
- Haack, Susan "Science 'From a Feminist Perspective'", *Philosophy*, vol. 67, 1992.
- Hallberg, Margareta *Kunskap och kön*, Göteborg, 1992.
- Hallberg, Margareta "Feminist Epistemology: An Impossible Project?", i Hall, Stuart m.fl. (red.) *Modernity and Its Futures*, Cambridge, 1992.
- Hanson N.R. *Patterns of Discovery*, Cambridge, 1958.
- Hansson, Sven Ove *Vetenskap och ovetenskap*, Stockholm, 1995.
- Harding, Sandra *The Science Question in Feminism*, Ithaca, 1986.
- Harding, Sandra *Whose Science? Whose Knowledge?*, Ithaca, 1991.
- Harding, Sandra "Rethinking Standpoint Epistemology", i Alcoff, Linda m.fl. (red.) *Feminist Epistemologies*, New York, 1993.
- Hart, H.L.A. *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, Oxford, 1983.
- Hart, H.L.A. *The Concept of Law*, 2:a uppl., Oxford, 1994.
- Heikes, Deborah "The Bias Paradox", *Synthese*, vol. 138, 2004.

- Hellner, Jan "Positivism och metod inom rättsvetenskapen", *Festskrift till Stig Strömholm*, Uppsala, 1997.
- Hermerén, Göran *Värdering och objektivitet*, Lund, 1972.
- Holmes, Oliver Wendell *The Path of the Law*, Bedford, 1996.
- Horkheimer, Max / Adorno, Theodor W. *Dialektik der Aufklärung*, 14:e uppl., Frankfurt a.M., 2003.
- Hume, David *A Treatise of Human Nature*, London, 1985.
- Hägerström, Axel "Om moraliska föreställningars sanning", *Socialfilosofiska uppsatser*, Stockholm, 1939.
- Jareborg, Nils "Rättsdogmatik som vetenskap", *Svensk Juristtidning*, s. 1 ff, 2004.
- Jovičić, Taeda *Authority-based Argumentative Strategies*, Uppsala, 2002.
- Kant, Immanuel *Introduction to Logic*, London, 1885. (omtryckt av Thoemmes Press 1992)
- Keller, Evelyn Fox *Reflections on Gender and Science*, New Haven, 1985.
- Kellgren, Jan "Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning", *Svensk Juristtidning*, s. 514 ff, 2002.
- Kelsen, Hans *Reine Rechtslehre*, 2:a uppl., Wien, 1960.
- von Kirchmann, Julius Hermann *Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft*, Heidelberg, 1988.
- Kuhn, Thomas "Reflections on My Critics", i Lakatos, Imre (red.) *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge, 1970.
- Kuhn, Thomas *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, Stockholm, 1992.
- Lauridsen, Preben Stuer *Studier i retspolitisk argumentation*, Köpenhamn, 1974.
- Lenin, Vladimir I. *Valda verk*, Moskva, 1956.
- Lewis, Clarence Irving *Mind and the World Order*, Mineola (N.Y.), 1956.
- Lind, Johan "Rättsfallsanalyser – recension eller analys?", *Juridisk Tidskrift*, s. 232 ff, 1995–96.
- Lind, Johan "Högsta domstolen och frågan om doktrin och motiv som rättskälla", *Juridisk Tidskrift*, s. 352 ff, 1996–97.
- Locke, John *An Essay Concerning Human Understanding*, London, 1997.
- Longino, Helen "Subjects, Power and Knowledge" i Alcoff, Linda m.fl. (red.) *Feminist Epistemologies*, New York, 1993.
- Longino, Helen "In Search of Feminist Epistemology", *Monist*, vol. 77, 1994.
- Lyles, Max *A Call for Scientific Purity: Axel Hägerström's Critique of Legal Science*, Stockholm, 2006.
- Lögberg, Åke *Studier över förlagsintekningsinstitutet*, Uppsala, 1947.
- MacKenzie, Jim "Authority", *Journal of Philosophy of Education*, vol. 22, 1988.
- Mackie, J.L. *Ethics*, London, 1990.
- MacKinnon, Catherine *Feminism Unmodified*, Cambridge (Ma.), 1987.
- Mandelbaum, Maurice "Subjective, Objective, and Conceptual Relativisms", i Krausz, Michael (red.) *Relativism*, Notre Dame, 1992.
- Mander, A.E. *Clearer Thinking*, London, 1936.
- Mannheim, Karl *Ideology and Utopia*, London, 1936.
- Martin, Brian / Richards, Evelleen / Scott, Pam "Captives of the Controversy: The Myth of the Neutral Social Researcher in Contemporary Scientific Controversies", *Science, Technology, & Human Values*, vol. 15, No. 4, 1990.
- Martin, Brian / Richards, Evelleen / Scott, Pam "Who's a Captive? Who's a Victim?", *Science, Technology, & Human Values*, vol. 16, No. 2, 1991.
- Moore, Michael "Law as a Functional Kind", i Robert George (red.) *Natural Law Theory*, Oxford, 1992.

- Moser, Paul / Trout J.D. "What is Feminist Epistemology?", *Informal Logic*, vol. 17, 1995.
- Myrdal, Gunnar *Value in Social Theory*, London, 1958.
- Myrdal, Gunnar *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, 2:a uppl., Stockholm, 1968.
- Nagel, Ernest *The Structure of Science*, New York, 1961.
- Nagel, Thomas *The View from Nowhere*, Oxford, 1986.
- Nagel, Thomas *The Last Word*, Oxford, 1997.
- Nergelius, Joakim *Konstitutionellt rättighetskydd*, Stockholm, 1996.
- Nietzsche, Friedrich *Werke*, München, 1958.
- Niiniluoto, Ilkka "The Relativism Question in Feminist Epistemology", i Hankinson Nelson, Lynn (red.) *Feminism, Science and the Philosophy of Science*, Dordrecht, 1997.
- Nozick, Robert *Invariances*, Cambridge (Ma.), 2001.
- Palmeri, Ann "Charlotte Perkins Gilman: Forerunner of a Feminist Social Science", i Harding Sandra (red.) *Discovering Reality*, 2:a uppl., Dordrecht, 2003.
- Peczenik, Aleksander "Law, Morality, Coherence and Truth", *Ratio Juris*, vol. 7, 1994.
- Peczenik, Aleksander *Vad är rätt?*, Stockholm, 1995.
- Peczenik, Aleksander "Värdenihilismen och den konstruktiva juridiken", *Juridisk Tidskrift*, s. 462 ff, 1998–99.
- Peczenik, Aleksander "Den normativa rättsvetenskapens rättsbildande roll", *Juridisk Tidskrift*, s. 228 ff, 2000–01.
- Peczenik, Aleksander "Juridikens allmänna läror", *Svensk Juristtidning*, s. 249 ff, 2005.
- Peczenik, Aleksander *Scientia Juris – Legal Doctrine as Knowledge of Law and as a Source of Law*, Dordrecht, 2005.
- Peirce, Charles Sanders "How to Make Our Ideas Clear", i Peirce, Charles Sanders *The Essential Writings*, Amherst, 1998.
- Poincaré, Henri *The Value of Science*, New York, 2001.
- Polanyi, Michael *Science, Faith and Society*, Chicago, 1946.
- Popper, Karl *The Open Society and Its Enemies*, 5:e uppl., London, 1966.
- Popper, Karl "Normal Science and Its Dangers", i Lakatos, Imre (red.) *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge, 1970.
- Postema, Gerald J. "Law's Autonomy and Public Practical Reasons", i George, Robert P. (red.) *The Autonomy of Law*, Oxford, 1996.
- Pound, Roscoe "The Call for a Realist Jurisprudence", *Harvard Law Review*, vol. 44, 1930.
- Putnam, Hilary *Reason, Truth and History*, Cambridge, 1981.
- Påhlsson, Robert *Hunden klockan tre och fjorton*, Uppsala, 2005.
- Quine, W.V. "On Empirical Equivalent Systems of the World", *Erkenntnis*, 1975.
- Quine, W.V. *From a Logical Point of View*, 2:a uppl., Cambridge (Ma.), 1980.
- Raz, Joseph *The Authority of Law*, Oxford, 1979.
- Raz, Joseph "Postema on Law's Autonomy", *Legal Theory* 4, 1998.
- Reiter, Raymond "Nonmonotonic Reasoning", *Annual Review of Computer Science*, vol. 2, 1987.
- Rescher, Nicholas "Die Kriterien der Wahrheit" i Skirbekk, Gunnar (red.) *Wahrheitstheorien*, Frankfurt a.M., 1977.

- Rodhe, Knut *Gränsbestämning och äganderättstvist*, Lund, 1944.
- Rodhe, Knut "Beskrivning – prognos – rekommendation. En trosbekännelse", *Juridisk Tidskrift*, s. 1 ff., 1996-97.
- Rorty, Richard *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton, 1979.
- Rorty, Richard *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge, 1989.
- Rorty, Richard *Truth and Progress*, Cambridge, 1998.
- Ross, Alf "Tû-Tû", *Festskrift till Henry Ussing*, Köpenhamn, 1951.
- Ross, Alf "Videnskab og politik i juridisk doktrin", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1952.
- Ross, Alf *Om ret og retfaerdighed*, 3:e uppl., Köpenhamn, 1971.
- Scheffler, Israel *Science and Subjectivity*, 2:a uppl., Indianapolis, 1982.
- Scheurich, James *Research Method in the Postmodern*, London, 1997.
- Sen, Amartya "Positional Objectivity", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 22, No. 2, 1993.
- Siegel, Harvey *Relativism Refuted*, Dordrecht, 1987.
- Simon, Yves R. *A General Theory of Authority*, Notre Dame, 1962.
- Stavropoulos, Nicos *Objectivity in Law*, Oxford, 1996.
- Stevenson, Charles *Facts and Values*, Westport, 1975.
- Stigler, George "The Economics of Information", *Journal of Political Economy*, vol. 69, No. 3, 1961.
- Strömholm, Stig "Rättsvetenskap och rättspolitik", *Idéer och tillämpningar*, Stockholm, 1978.
- Svensson, Eva-Maria *Genus och rätt*, Uppsala, 1997.
- Tuori, Kaarlo *Critical Legal Positivism*, Aldershot, 2002.
- Töllborg, Dennis *Personalkontroll*, Stockholm, 1986.
- Victor, Dag *Rättssystem och vetenskap*, Stockholm, 1977.
- Villa, Vittorio "Legal Theory and Value Judgments", *Law and Philosophy*, vol. 16, 1997.
- Votinius, Sacharias *Varandra som vänner och fiender*, Stockholm, 2004.
- Wahlgren, Peter "Syfte och nytta med rättsvetenskapliga arbeten", *Svensk Juristtidning*, s. 293 ff, 2002.
- Walton, Douglas *Appeal to Expert Opinion*, University Park (Pennsylvania), 1997.
- Walton, Douglas *One-Sided Arguments*, Albany, 1999.
- Waluchow, W. J. *Inclusive Legal Positivism*, Oxford, 1994.
- Weber, Max *Schriften zur Wissenschaftslehre*, Stuttgart, 1991.
- Weber, Max *Wissenschaft als Beruf*, 10:e uppl., Berlin, 1996.
- Wedberg, Anders "Some Problems in the Logical Analysis of Legal Science", *Theoria*, 1951.
- Wennström, Bo "Allmän rättslära och feministisk rättsteori", *Festskrift till Åke Frändberg*, Uppsala, 2003.
- Whorf, Benjamin Lee *Language, Thought, and Reality*, Cambridge, 1956.
- Winch, Peter "Språk, tro och relativism". i Winch, Peter *Samhällsvetenskapens idé*, Stockholm, 1994.

Christian Dahlman är docent i allmän rättslära vid Lunds universitet och undervisar bland annat på forskarutbildningen vid juridiska fakulteten.

Neutralitet i juridisk forskning

Neutralitet är ett etablerat forskningsideal inom rättsvetenskapen. Enligt neutralitetsidealet skall en rättsvetenskaplig framställning vara opåverkad av forskarens politiska och moraliska värderingar. Författaren tar upp och diskuterar om detta är möjligt och i vad mån det är önskvärt.

Boken vänder sig till forskare, i första hand doktorander, i rättsvetenskap.

Art.nr 32776

ISBN 91-44-02840-7

www.studentlitteratur.se

9 789144 028408